

Bu kitap Haydar ŐAHİN tarafından dijital ortama aktarılmıŐtır.

Notlar ;

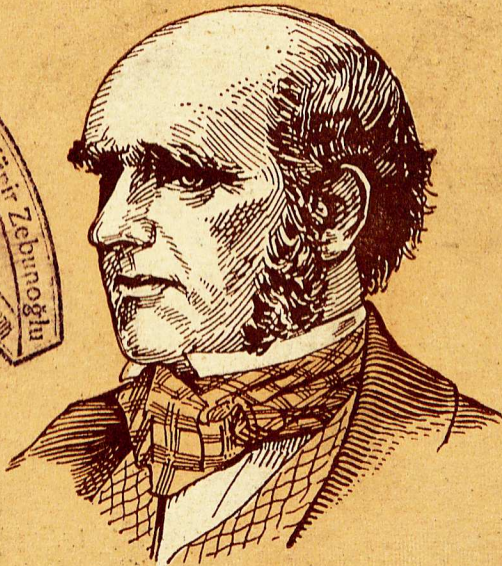
- Bu kitap telif süresini doldurduğundan her türlü dağıtmak serbesttir.
- 44. Sayfada sayfa numarası solan mürekkep nedeniyle 41 gibi gözükmeğtedir.
- Kapaktaki mühür kitabın basımından sonra mühürlenmiŐtir.

İletişim:

Haydar ŐAHİN
haydarsahin.com
mail@haydarsahin.com

BÜYÜK ADAMLAR
SERİSİ

DARVİN
(CHARLES DARWIN)

İSTANBUL — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY
OF THE
CITY OF BOSTON

DARVIN
(CHARLES DARWIN)

Büyük Adamlar Serisi No. 9

DARVİN

(CHARLES DARWIN)

YAZAN :

Dr. GALİP ATA

1931

İSTANBUL

DEVLET MATBAASI

*Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 30/3/1930
tarih ve 1406 numaralı emrile 3000 nüsha tab'edilmiştir.*

DARVİN

1

HAŞARI BİR ÇOCUK — RAHİP OLMAĞA NAMZET BİR GENÇ

(Şarl Darvin), ismi onaltıncı asırdanberi bilinen, eski bir İngiliz ailesindedir. Ailenin ismi **Jork** kontluğunda **Derwend** adlı bir rrmaktan alınmıştır. Muhtelif diller arasında rabıtalar arıyanlar, bizim de acemlerden alarak kullandığımız, derbent kelimesile Darvin ismi arasında bir münasebet arıyabilirler.

Babası **Robert Waring Darvin** on sekizinci asrın sonlarına doğru **Shrewsbury** kasabasında hekimlik etmek üzere yerleşmiş kendi halinde bir adamdır. Bu zat büyük Darvinin babası olmak hesabı ile ilim tarihine hürmetle geçmiş ise de, kendisinin ilme hizmeti oğlunu müreffeh geçindirecek ve bu suretle maişet derdinden azade kalarak bütün vaktini ilmî mesaiye hasredek kadar çok miras bırakmış olmasından ibarettir. Hatta doktor payesini kazanmak için neşrettiği tez risalesinin bile büyük babası tarafından yazılmış olduğunu Şarl Darvin rivayet etmiştir. Doktorun tabiiyata merakı da bahçesinde meyva ağaçları yetiştirmekten ibaret kalmış ise de, bunların arasında büyük bir kestane ağacının çok faydası olmuştur. Çünkü Şarl Darvin daha pek küçük çocuk iken o ağacın üzerinde kendine bir yer yapmış, tabiat aşkına o ağacın üzerinde tutulmuş ve bu aşkın saikasıyle yine pek küçük yaşta iken nebatat ve hayvanat koleksiyonu yapmağa başlamıştır.

Kasaba hekiminin babası **Erasm Darwin** sade torununun büyük babası olduğu için değil, başlıbaşına mühim bir adamdır. O da tabip olmakla beraber şair ve filosof idi. Torunu sonradan onun ha-

yatırını yazan bir kitaba mukaddeme ilâve ederek ismini şanlı bir surette ipka etmiştir.

Şarl Darwin, büyük babasının hayatını gösteren kitaba mukaddeme yazmakla seciyesinin iyi evsafını ondan miras olarak aldığıını göstermek istemiş ise de ecdadı arasında mecnunluk, kekemelik gibi hoşagitmeyecek evsaf ta vardır. Bu da deha ile cınnet ve sinir hastalıkları arasında münasebet görenlerin meraklarını tatmin edecek mahiyyettedir.

Darvinin validesi, **Wedgwood**'ın ailesi hakkında malûmat yoktur. Büyük adamların ecdattan miras olarak aldıkları evsafın nereden geldiğini aramak için, babalarının ailesini tetkik etmek âdet ise de ana tarafından gelen tabii mirasları aramak âdet olmadığından, Darwinin validesinden ne gibi evsafa varis olduğunu merak eden bulunmamıştır. Validesi, oğlu daha pek küçük iken öldüğünden (Darvin) in kendisi de onun hakkında hatıra bırakmamıştır. Yalnız ilerde görüleceği üzere dayısı yiğenine ve dolayısıyla ilme unutulmaması lâzım bir iyilik yapmıştır.

Şarl Darwinin beş yaş büyük kardeşi, aileden ikinci **Erasm Darwin** babalarının sözünü dinliyerek doktor olmuşsa da o da hekimlik etmemiş ve 77 yaşında ölünciye kadar kendi kendine bir kenarda yaşamıştır. **Carlyl** hatıratında büyük kardeşinden bahsetmiş ve onun zekâsını meşhur Darwinin zekâsına tercih etmişti. Küçük kardeşi bu methiyeyi kıskanmış olacak ki, ağabeyinin asıl iyi cihetlerini **Carlyl**'in göstermemiş olduğunu yazmıştır.

Büyük Darwin, babasının hekimlik ettiği **Schrewsbury** kasabasında 12 şubat 1809 tarihinde doğmuştur.

Çocukluğu ağaçların üzerinde, çiçeklerin ve hayvanların arasında, taş parçaları, hayvan kabukları, maden parçaları, madalyeler, posta pulları toplamakla geçmiştir. Kardeşlerinin hiç birinde bulunmayan bu kolleksiyon merakını ne anası, babası, ne de zaten zamanı hoş görmediğinden o büyük adam küçüklüğünde yaramaz, hayırsız bir çocuk diye tanımıştır. Sekiz yaşını geçirdikten sonra kasabada bir rahibin mektebine yazdırdıkları vakit küçük kızkardeşinden bile daha

fena okuduğuna dikkat etmişlerdi. Çocukluğunda yalandan masal uydurmağa temayülü bulunduğuşu ve bununla beraber arkadaşlarının söyledikleri herşeye inanacak kadar da saf olduğunu kendisi anlatır.

Böyle hem haşarı, hem saf çocuğun nihari mektepte çalışmaya başladıklarından bir sene sonra kasabanın leylî büyük mektebine vermişlerdi. Fakat mektep ile babasının evi arasındaki mesafe pek az olduğundan, akşamları yoklamadan ve kapılar kapanmadan evel, eve kadar koşarak kardeşlerini görmekten vazgeçmezdi. Kendisi gizli yaptığı bu işten, hem koşmağa alıştığı, hem de aile muhabbetini devam ettirdiği için, iki türlü istifade ettiğini söyler.

Yedi sene kaldığı bu mektepte derslerden istifadesine gelince bunu yine kendisi sıfır addetmiştir. Çünkü o zamanki ingiliz mekteplerinde yalnız eski yunanca ve lâtince okutulur ve talebeye şiir yazmak öğretilirdi. Halbuki Darwinin yabancı dil öğrenmeğe istidadı olmadığı gibi, şiir merakı da yalnız **Omiros**'tan, **Virgil**'den ve **Horace**'tan beğendiği beyitleri — kırlarda ot ve taş kolleksiyonu yapamadığından — defterlere yazarak şiir kolleksiyonu yapmaktan ibaret idi. Bu mektepte de hocalarını memnun edemediğini duyan babası «Ailen için bir leke olacaksınız!» demişti.

Bu mektepte iken arkadaşlarının birinden alarak okuduğuşu bir seyahat kitabı, onda seyahat arzusu uyandırmış ve ilme büyük hizmetini de seyahat sayesinde yapmıştır. Yine bu mektepte iken ava gitmeğe de merak etmişti. Bu da kendisine fayda vermiştir. Çünkü hayvanları tetkik edebilmek için yakalamak veya öldürmek lâzımdır. Daha o yaşta iken kuşları tetkik edebilmek için ava giderdi. Gördüğü böcekleri tetkik etmek ve onları saklıyarak kolleksiyon yapmak merakı da devam ediyordu. Görülüyor ki, mektepte hocaları şiir öğretmeğe çalışırken, tabiat âşığı şakirt kırlarda dolaşmayı tercih ederdi. Kırlarda dolaşmak Darvine uzun müddetçe yalnız kalarak tefekkür etmek âdetini de kazandırmıştır. Hakikî ilim için yalnız görmek, müşahede etmek kâfi değildir; gördüğü şeyleri düşünmek, muhakeme etmek, hâdiseler arasındaki münasebetleri bulmağa çalışmak da lâzımdır.

Bir aralık büyük kardeşi, evlerindeki bahçenin bir köşesinde

uydurma bir kimya lâboratuvarı yapmış, küçük kardeşini de oraya lâboratuvar hademesi sıfatıyla kabul etmişti. Darwin bu uydurma lâboratuvar da kimya aletlerini görerek, kardeşinin kimya kitaplarını okuyarak ettiği istifadenin mektepteki istifadesinden ziyade olduğunu söyler. Halbuki o zaman faydasız addolunan bu işler mektepte duyulunca arkadaşları Darvine (Gaz) lâkabını takmışlar, mektebin başmuallimi alenî bir tekdir yaparak onu **poko curante** diye tavsif etmişti. Bunun az vâkıf demek olduğunu anlıyamayan Darwin tekdirin mütehiş olduğunu zannetmişti [*].

Zaten Darwinin hekim babası da kasaba mektebindekilerin zihniyetinde olduğundan oğlunun o mektepte dahi okuyamayacağına hükmetmişti. Fakat hekim oğlu yine hekim olmak icap ettiğinden Edimburg Darülfünununa büyük kardeşinin yanına göndermişti.

Darvin orada dahi kimya derslerinden başkasını hep can sıkacak şekilde bulmuştu. Bilhassa sabahleyin sekizde yapılan tıp müfredatı derslerinin kendisinde müthiş haura bıraktığını söyler. Teşrih dersini esasen sevdiği halde hocası bunu da kendisi gibi can sıkacak şekilde yapardı. Darwin yalnız hastanedeki seririyat derslerine muntazaman gider ve hastalar üzerinde muntazam müşahedeler tanzim ederdi. Bir aralık kendisinin müşahedesine tevdi olunan hastaların adedi on ikiyi bulmuş ve babası oğlunun iyi bir hekim olacağına artık inanmağa başlamıştı. Fakat genç şakirt ameliyat salonuna ancak iki defa gidebilmiş ve bir defasında bir çocuk üzerinde yapılan ameliyata bakmağa tahammül edemiyerek kaçmıştı. O zaman cerrahî ameliyelerinde kloroform kullanılmadığından, Darwin bir daha ameliyat salonuna adım atamamış ve galiba hekim olamamasında bunun da tesiri olmuştur.

[*] *Vaktile, İstanbulda ilk mülkiye rüşdiyesi olan Şebzadebaşı mektebinde son sınıf talebesi mantık dersinde insanın tarifini öğrendikten sonra mektebin bevvabını «hayvanî natık!» diye kızdırırlar. Bevvap bunu fena bir söz addederek hocaya şikâyet eder. Hoca kababatli talebeyi çağırır : «Ayol, bevvap Mehmet Ağanın hayvanî natık benzer yeri var mı ? hayvanî natık sizsiniz! Hadi bakayım, bir daha Mehmet Ağaya öyle haksız sözler söylemeyiniz!» diye çıkarır.*

Edimburgta tahsile başladığından bir sene sonra büyük kardeşi darülfünundan çıktığından Darwin orada yalnız kalmış ve kardeşinin yerine diğer gençlerle, fakat hepsi de tabiiyat meraklısı gençlerle münasebet peyda etmişti . Bu gençlerin müteaddit olmasına nazaran tabiiyat merakının o zamanda zaten yayılmış olduğu anlaşılır. İlimde en büyük yenilik çıkarmış olan deha sahipleri daima böyle zamanında yetişmişlerdir. Bir dâhi zamanında çıkmazsa, fikrini anlayabilecek bir muhit bulamazsa, kim olursa olsun, fayda veremez. Nitekim Darwinin kendi dehasının eseri olan ve âleme tanıttığı büyük nazariyeyi, ilerde tafsil edileceği üzere ondan evvel de ortaya koyanlar bulunmuştu. Fakat onun kadar iyi ispat edememekle beraber, fikirlerini anlayabilecek esasen hazırlanmış bir muhit bulamadıkları için fikirleri hemen hemen meçhul kalmıştı.

Darwin, tabiiyat meraklısı bu gençlerle ahbablığında kendisinin tabiat aşkının ilerletmiş ve bir taraftan da balıkçılarla münasebet peyda ederek onlarla birlikte istiridye avcılığına çıkmaya başlamıştı. Fakat teşrihte mehareti çok olmadığı gibi elindeki mikroskopu da iyi olmadığından tetkikatı pek de semere vermemiştir.

Bununla beraber 1826 senesinde, daha on yedi yaşında iken bazı hayvan yumurtalarına dair ilmî küçük bir keşif yapmış ve darülfünun şakirtlerinin ilmî cemiyeti huzurunda keşfini anlatmıştır. Darwin o tarihte bir de tıbbî cemiyete dahil olmuş ise de bunun içtimalarına muntazaman gitmemiştir. Babasından gördüğü tazyik ve adeta husumetin neticesi olacaktır ki Darwinin bütün hayatında hekimlik ile, hatta tıp ilmi ile başı hoş olamamıştır. Tabiiyat koleksiyonu yapmak merakı Edimburgta bir zenciden kuşları samanla doldurmak san'atini de öğrenmeğe sevketmiştir.

Hekimlik tahsiline hasredeceği zamanların mühim bir kısmını da kuş avına gitmek için sarfederdi. Fakat bu merak av eti yemek için değil, kuşları tetkik ederek samanla doldurmak ve koleksiyon yapmak içindi. Avcılığı daha ziyade dayısının evinde misafirken yapardı. Dayısı **Josiah Wedgwood** da, galiba olmuş hemşiresinin yadigârı olan, fakat babasına pek itaatli olmıyan bu delikanlıya biraz fazlaca yüzverirdi.

Hekimlik namına haylazlık demek olan bu işlerden babasının nihayet haber alacağı tabî idi. Böyle tabiiyat kolleksiyonları yapmak, kuş avlamak, istiridye toplamak, hayvanları samanla doldurmak doktor Darwinin nazarında ancak spor demektir. Halbuki bir hekim oğlunun, mesleksizlik demek olan, sporculuğa girmesi doktorun kabul edebileceği bir vaziyet değildi. Onun için doktor, oğlunun hekimlikte adam olmasından ümidini keserek, onu rahip yapmağa karar verdi. Şarl Darwin, köy papası vaziyeti pek hoşuna gitmekle beraber, evvelâ kendisinin dine imanını yoklamak üzere babasından düşünmek için bir mühlet istedi. Bu müddet zarfında ilmihal kitabını okuyarak, orada söylenen şeylere inanabileceğine karar verdi ve babasının arzusuna rıza gösterdi. Dine imanı olduktan sonra, köy papası vaziyetinin tabiiyat merakına tabî zarar olamazdı... Darvini sonradan tabiiyatta büyük şöhret kazandığı vakit Almanyada bir ruhiyat cemiyeti âlimin bir resmini istemişti. Resim cemiyet huzurunda müzakereye konulmuş ve cemiyet azasından biri Darwinin başını on tane papas yetiştirmeye müsait bulmuştu. Darwin nazariyesinin neşri üzerine, müfrit dindarlar âlime şiddetle hücum ettikleri zaman, Darwin bir vakitler kendisinin de rahip olmak istediğini düşünerek gülmekten kendini alamamıştır. Zaten Darwinin rahip olmak hevesi bililtizam değil, daha faydalı iş zühür etmesi üzerine, kendi kendine zail olduğu gibi, ilim adamının, dinî akideleri ilmî kanunlara karıştırmamakla beraber, ulihiyete imanı hiçbir vakit kaybolmadığı zannedilir.

Darvin rahip olmağa karar verdikten sonra birkaç ay eski yu-nancada ve lâtincedeki malûmatını hususî bir muallim ile tazelemiş ve babası onu **Cambridge** Darülfünununa göndermişti. Hakimin dehası bu darülfünunda kaldığı üç sene müddet zarfında ilmî bir surette işlenmiş ve semere vermeğe hazırlanmıştır.

Genç şakirt orada, babasına verdiği sözü tutarak, evvelâ rahip olmak için lâzım olan kitapları okumuştur. Bunların tabiiyat âlimi olmak için faydasız kaldığına hükmetmemelidir. İnsan hangi meslekte olursa olsun hakikaten yükselebilmek için umumî malûmat sahibi olmak lâzımdır. Dinî malûmat ta umumî bilgi dahilinde olmaktan

maada bütün dinler ahlâk temizliği için vazedilmiş olduğundan insan her okuduğu kitaba gözü kapalı inanmamak ve serbest muhakeme etmek hakkını muhafaza ve tatbik etmek şartıyla din kitapları da herhangi meslek sahibinin fikrini tenvire hizmet eder.

Darvin zaten serbest muhakeme hakkını her derste muhafaza ettiği için darülfünun hocalarından ekserisinin derslerinden hoşlanmamıştı. Yalnız nebatat hocası **Henslow**'ın dersleri kendisini çok cezbederdi. Bu muallim kendi dersinin talebesini ve arzu eden diğer hocaları topluyarak kırlara, nehir kenarlarına götürür ve oralarda görülen nadir nebatlar hakkında dersler yapardı. Bu usul Darwin'deki tabiat aşkını inkişaf ettirmek, meyva verdirmek için en iyi yol idi. Darwinin hayatında hocası Henslow'un mühim bir mevkiî vardır. Zira şakirt bu hocanın usulü ile tabiiyat dersine daha ziyade sarıldığı gibi, hoca da kendisinden daha yüksek olacak şakirdini temyiz etmiş ve biraz sonra görüleceği üzere, Darwinin ilmî seyahate çıkmasında büyük amel olmuştur. Darwin, darülfünunun diğer hocalarını ima ederek orada geçirdiği boş vakitlerine acıdığını söylemiştir. Bununla beraber arkadaşlarından bazılarından müzedeki güzel san'atlar eserlerini anlamak ve musiki zevkini duymak için istifade etmiş, bunlarda umumî bilgisine hizmet eylemiştir.

Babasına verdiği sözü unutmamakla beraber, böcek koleksiyonları toplamak iptilâsından, tabii olarak, vazgeçemiyordu. Zaten koleksiyonları nihayet âlimlerin dikkatini celbetmiş ve topladığı nadide böceklerin resmi bir ilmî mecmuada neşredilmişti. O vakit Darwin kendi tabiri ile «hiçbir şairin ilk şiirini neşrettiği vakt daha ziyade duyamayacağı derecede saadet» duymuştu. Darwin sonraki muvaffakiyetlerini de böcek koleksiyonu yapma merakına atfetmiştir.

Böcek koleksiyonu onun lisanında bir timsaldi. Bu timsal hakikatte tabiat aşkını ifade eder. Darwinin muvaffakiyetlerini yaptırın, dehasını veren hep tabiat aşkı idi. Zaten bütün san'at, ilim hep tabiat aşkının neticesi değil midir ? Şair sözünün ahengini vermek için tabiatten ilham alır; ressam boyalarındaki, hatlarındaki ahengi tabiatten öğrenir. Musikideki en yüksek ahenk te tabiatı tasvir etmek-

le temin edilir. Âlim, ilmin hangi şubesinde olursa olsun, tabiat hadiselerini görmeğe, tabiat kanunlarını keşfetmeğe çalışarak ilmi meydana getirir. İçtimaî dediğimiz ilimler bile ancak tabiat kanunlarına muvafık olmak şartıyla hakikî ilim halinde yerleşebilirler.

Darvin **Cambridge** darülfünununda geçirdiği müddetin son senesinde **Humboldt**'un meşhur ilmî seyahat kitabını ehemmiyetle okuduğunu bilhassa kaydetmiştir. Bu kitap ile **Herchel**'in (Tabiat Felsefesi) kitabı kendisinde büyük bir heves uyandırmıştı : o da tabiat ilmine kendisinden bir şey ilâve etmek istiyordu... Buna intizaren **Humboldt**'un kitabından (Tenerif) adasına ait fıkraları kopye ederek **Henslow**'un nebatat gezintileri esnasında okurdu. Bu fıkralar samilerin hepsinde Tenerif adasına gitmek için heves uyandırmış, fakat Darvin herkesten fazla olarak Tenerif adasına gitmek için vasıta aramağa başlamıştı.

Henslow şakirdine nebatattan başka arziyat dahi öğrenmesini tavsiye etmişti. Darvin her ilmi tabiat üzerinde, tatbikatla öğrenmek istediğinden, ilk iş olmak üzere kendi memleketinde toprak tabakalarını tetkik etmiş ve bulduğu neticelere göre **Shrewsbury**'nin arziyat haritasını tertip etmişti. Arziyat hocası **Sedgwick** Darvinin memleketi taraflarında kayalar üzerinde tetkikat yapmak istediğinden nebatat hocasının tavsiyesi üzerine genç şakirt ona terfik edilmiş ve arziyat hocası tetkikatı esnasında doktor Darvinin evinde misafir kalmıştı. Bu seyahatin de genç Darvindeki tabiiyat merakını nekadarttırdığı kolayca tahmin edilir.

Görülüyor ki Darvin, rahip olmak için verdiği sözü unutmuyor, fakat meşguliyetleri itibarile rahiplik derslerinden haylice uzakta bulunuyordu. Zaten av merakı o sırada kendisinde tabiiyat derslerine hevesinden de büyüktü. Kendi ifadesine göre, kekklik avı mevsimini arziyat seyahati için bile feda edememişti.

2

BÜYÜK İLMÎ SEYAHAT

Dahilik nasıl tarif edilirse edilsin, bunda taliin dahlini de kabul etmek zarurîdir. Dâhi, bazılarının dediği gibi, herkesten ziyade

meşekkat çekmesini bilen adam olsa da, büyük meşakkate tahammül edebilecek kudrette dünyaya gelmek de yine bir tali eserdir.

Halbuki Darwin dünyaya taliin her türlü lûtfuna mazhar olarak gelmişti. Diğer dâhiler gibi çok meşakkat çekebilecek kudrette olduktan başka, vakrâ fikren yüksek olmıyan, fakat çocuklarına maişetinde refah temin ederek geçinmek için çalışmağa mecbur olmayacak ve binaberin zamanlarının hepsini yalnız ilme hasredebilecek bir servet kazanmış bir babanın oğlu olarak doğmuştu.

1831 senesinde, Darwin yirmi iki yaşında, en iyi çalışacak zamanında iken, tali ona en büyük lûtfünü gösterdi.

O sene İngiltere Bahriye Nezareti **Fitz-Roy** isminde genç bir kaptanın idaresi altında olarak **Beagle** isminde bir gemiyi Amerika'nın cenubunda Ateş toprağı denilen kıt'anın sahillerini tetkik ettikten sonra Hindistan yolundan avdete, yani bütün arzı dolaşacak ilmî bir seyahate memur etmişti. Gemi resmen yalnız deniz ilmiyle alâkadar olacaksa da, çok akıllı olan kaptanı kendisine bir de tabiiyatçı arkadaş almakta fayda olacağını anlamış ve ahpabı olan **Cambridge** Darülfünunu heyet hocasından ilmî seyahate iştirak edebilecek bir genç istemişti. Heyet hocası da nebatat hocası **Henslow**'a müracaat etti. O da derhal Darvini düşünerek işi ona teklif etti.

Tabiat âşıkının bu vazifeyi nekadar sevinç ile, minnetarlık ile kabul edeceğini tahmin etmek güç değildir. Fakat arada babası doktor Darwin vardı. Bugünkü doktorların birer tabiiyat şakirdi olduklarına bakarak o zamanki doktorun da oğluna teklif olunan bu tabiiyat işinden memnun olduğuna hükmetmeelidir. Doktor Darwin oğlunun tababette adam olamayacağına çoktan kanaat getirmiş, onu rahip yapmağa karar vermişti. Onun için oğlunun istediği rızayı derhal reddetti.

Darvin babasının rızası hilâfında iş görecektir bir genç olmadığı gibi, vazife de resmî fakat maişet itibariyle fahrî idi. Tabiiyatçı genç seyahatinin kendisine ait bütün masarifini kendisi tesviye edecekti. Zaten bir İngiliz dükünün yiğeni olan kaptan da seyahatin umumî masraflarından büyük bir kısmını kendi üzerine almıştı. Şu halde

hissiyat cihetinden vazgeçilse bile, doktor Darwinin her türlü rızasını almadan gitmek kabil olmayacaktır.

Doktor Darwin oğlunun seyahatine şöyle sekiz türlü itiraz göstermişti :

1 — Seyahatin, Darwinin istikbali olan rahiplik meslekine mâni olacağı; 2 seyahatin manasız bir tasavvur olduğu; 3 oğlundan evvel daha birçoklarına bu işin teklif edilmiş olacağı; 4 teklifin kabul edilmemiş olduğundan bunun zararlı bir iş olması anlaşıldığı; 5 oğlunun seyahatten sonra sakin hayata alışamayacağı; 6 seyahat esnasında rahatının temin edilemeyeceği; 7 bu seyahatin meslek tebdili demek olduğu; 8 herhalde seyahatin faydasız olacağı.

Bu kadar inatçı babanın oğlu hocasına tabî, ıstırapla, kalbi yanarak, ret cevabı verdi. Fakat doktor Darwin her inatçıda olduğu gibi, gururuna kapılarak : « Bu seyahate iştirak etmeği tavsiye edecek bir tane akıllı adam bulabilirsiniz ben de razı olurum ! » demişti. Oğlu, dayısının, yani doktorun kayın biraderinin, babası tarafından dünyada en akıllı adamlardan biri olarak kabul edilmiş olduğunu biliyordu. Hocasına ret cevabı vermekle beraber dayısının evine gitmiş, işi ona anlatmıştı. Akıllı amca eniştenin ileriye sürdüğü itirazların boş olduğunu bir mektupla anlattıktan başka yiğeni yanına alarak doktorun evine gitti. Doktor kendi koştuğu şartın husul bulduğunu görünce oğlunun seyahati için rıza göstermeğe mecbur oldu. Darwin hocası **Henslow**'a müjde götürmek için gece yarısı yola çıkmıştır...

Bu seyahat Darwinin kendi tabiri ile hayatının en mühim hâdisesidir. Onun tevazuundan söyleyemediği bir cihet vardır ki, o da bu seyahatin bütün ilimde en mühim hadiselerden biri olmasıdır. Darwin yalnız tabiiyatta değil içtimaiyatta dahi hâkim olan tekâmül kanununu bu seyahat esnasında müşahede ettiği hâdiselerden anlamış ve âleme anlatmıştır. Fakat o kanunu anlamak ile anlatmak arasında yirmi sene müddet geçmiştir. İşte dehanın mümeyyiz vasıflarından biri bu yirmi senelik müddettir. Ancak dâhi olanlar böyle aynı mevzuu yirmi sene mütemadiyen düşünerek mevzuun bütün teferruatını tetkik ve her an kendi kendilerini tenkit edebilirler. Darwin beş sene süren bu ilmî seyahat esnasında nasıl düşündüğünü şöyle anlatmıştır :

« Düşünme ve okuma mevzuu olarak ancak görmüş olduğum ve görmekliğim ihtimal dahilinde bulunan şeyleri düşündürecek olan mevzuları intihap ederdim... Eminim ki ilimde meydana getirdiğim şeyi yapmak için bana kuvvet veren bu intizamdır...»

En iyi semere verecek çalışma ve düşünme yolunu kendi kendine bulabilmek te dehanın diğer bir mümeyyiz vasfıdır. Darwin de böyle en iyi yolu bulmak ve o yolda sebat etmek sayesinde dehasını göstermiştir.

Bu ilmî seyahatin hiç umulmıyacak bir neticesi daha olmuştu : bu da doktor Darwinin oğlu seyahatten avdet ettiği vakit onun adam olduğuna artık kanaat getirmiş olmasıdır. Genç âlim seyahatten döndüğü vakit babası onu görünce kızlarına bakarak : « A, başının şekli büsbütün değişmiş ! » diye oğluna teveccüh göstermişti.

Meşhur hakim **Descartes**'ı ziyarete gelen bir ecnebi onun kütüphanesini görmek istemişti. **Descartes** bu arzuya cevaben odasının bir tarafındaki perdeyi kaldırarak teşrih etmek üzere olduğu bir dananın kadavrasını göstererek : « İşte benim kütüpanem ! » diye göstermişti. Darwin daha mütevazı olduğundan seyahatinde yanına tek bir kitap almış olduğunu söyler : Bu kitap **Leyell**'in « Arziyat Prensipleri » kitabı idi. Bu kitap kendisine tabiati lâyıkıyla görebilmek için rehber olmuştur.

Darvinin bineceği geminin ismi olan **Beagle** ingilizcede avcılıkta mahir büyük köpek demektir. Darwinin seyahat için gösterdiği inhimakte belki bu ismin de tesiri vardı. Keklik avını arziyat taharrilerine bile feda edemiyen bir avcı için böyle bir isimdeki gemi ile dünya seyahatine çıkmak ne mutlu bir şeydi. Fakat seyahat, müşahede ve muhakeme zevkinin avcılık ve sporculuk zevkinden daha büyük olduğunu kendisine anlatmıştır.

Ilmî seyahate çıkacak geminin kaptanı **Fitz-Roi** dikkate şayan bir adamdır. Genç yaşında ilmî tetkikat için kendini senelerce bağlıyacak bir bahriye zabiti olmak başlıbaşına büyük bir hassa iken üstüne malından büyük fedakârlık ta etmek kaptanın faziletini büyütüştü.

Gemiye alınacak tabiiyatçının da kendisi gibi centilmen olmasını

birinci şart olarak koymuştı. Henslov da Darvini hem malûmatından hem de centilmen olduğundan dolayı tavsiye etmişti. Bununla beraber seyahatin daha iptidasında iki genç centilmen arasında bir fikrî münakaşa neticesinde dargınlık çıkmıştır. Darwin esaretin aleyhinde, kaptan da bilâkis lehinde idi. Kaptan ile tabiiyatçı bir kamarada seyahat ettiklerinden bu dargınlık üzerine **Fitz-Roi** artık birlikte yaşayamayacaklarını bildirmiş, Darwin de gemiden çıkmağa karar vermişti. Fakat dargınlığı haber alan diğer zabıtlar Darvini kendi kamaralarına davet etmişlerdi. Aradan bir kaç saat geçince kaptan da tarziye vererek genç âlimi gene kamarasına almıştır. Bu kaptanın sert bir adam olduğu seyahatinin sonlarına doğru hükûmetin verdiği emirlere kızarak bu sefer istifaya kalkmış olmasıyla de anlaşılır. Bu defa da yerine vekil olan ikinci kaptanın makul ibramları üzerine istifasını geri almıştır. Bütün bu hâdiseler kaptanın da seciyesi itibariyle her şeyden evel ilim adamı olduğunu gösterirler.

Napoleon birine mühim bir iş tevdi edeceği vakit o kimsenin büyük burunlu olmasına çok ehemmiyet vermiş. Kaptan **Fitz-Roi** de, galiba Napoleon gibi olduğundan, Darwin ilk defa kendisiyle gördüğü vakit burnunun şeklini beğenmemiş, fakat iki darülfünun hocasının tavsiyesiyle gelen genç tabiiyatçıyı yalnız burnunu beğenemediğinden dolayı reddedememişti. Darwin burnunun beğenilemediğine sonradan kaptan ile iyice arkadaş olduktan sonra vakıf olmuştur.

Beagle gemisinin seyahate çıkması iptida 1831 senesi eylülünün sonlarına doğru mukarrer iken, hazırlanması bitmediğinden seyahat kânunevelin 27 sinde başlamıştır.

Bu gemi, bugünkü kocaman vapurlara nazaran çok küçük, 235 tonilâtoluk bir brik idi. Denizde hava bozulunca, bu neviden gemiler pek çabuk batığından o zamanın bahriyelileri bunlara (tabut) derlerdi. Bununla beraber **Beagle** daha evelki uzun bir seferinde beş sene en tehlikeli mıntakalara dayanmıştı. Yeni sefere intihap edilmesi de bu evelki mukavemetinden ileri geliyordu. Fakat gemi yeneden muayene edilince büyük bir kısmının çürümüş olduğu görül-

müştü. Buna rağmen başka gemi aranılmıyarak çürüyen aksamı yemeden yapılmıştı. Emniyeti arttırmak, yahut emniyetsizliği azaltmak için, geminin güvertesi yükseltildi. Kaptanı **Fitz-Roi** geminin evleki seferinde de zabıt olarak bulunduğundan uzun tecrübe sahibi idi. Onun için geminin bu dafaki seferinde herşeyin mükemmel olmasına dikkat olundu. Geminin direklerinde, o zaman için bir terakki olmak üzere, paratoner bile vardı. Gemiye alınan 24 kronometre ile mavun ağacından tezyinat en ziyade takdir edilmişti.

Geminin darlığından herkese tahsis edilebilen yerin pek küçük olması tabii idi. Darwinin kendi tabiri ile, ancak dönebilecek kadar bir yeri vardı. Geminin haritaları için tahsis olunan masanın bir köşesinde Darwin çalışmağa, giyinmeğe ve uyumağa mecburdu. Çalıştığı vakit ipten salıncağı başının üzerinde asılı dururdu. Bunun da bir faydası olmuştur. Çünkü kendisini deniz çok tuttuğundan tahammül edemediği zamanlar hemen eline kitabı alarak salıncağa uzanırdı. Salıncağı da zaten, elbisesini koymak için kendine ayrılan, çekmeceye asardı. Şahsına verilen yer bu kadar dar olmakla beraber ilim için topladığı kolleksiyonlara daha ziyade hürmet edilmişti. Onlar için ayrıca bir kamara vardı.

Yemek için kaptanın kamarasına giderdi. Kaptanın sofrasında misafiri olmak tabiiyatçının gemiciler nezdinde mevkiini yükselttiğinden, ona zabıtlardan daha ziyade hürmetle hitap ederlerdi. Fakat Darwinin gemideki işini pek iyi anlıyamadıklarından kendi aralarında ona « sinek avcısı » diye lâkap takmışlardı. Bu tabirin sebebi türkçedeki manasından ziyade Darwinin yaptığı böcek kolleksiyonlarına atfedilmek lâzımdır.

Gemideki yemeğin sadece pirinç ile kuru sebzedden ibaret olduğu kolayca tahmin edilir. İçkileri de sade sudan ibaretti. Yalnız günde bir defa çay ikram olunurdu. Darwin yediğini de ödemek mecburiyetinde olduğundan bu taayyüş tarzının babası doktor Darwinin hesabına pek iyi olduğunu söylemek zaittir.

Darvin bu küçük geminin dar kamarasında geçirdiği hayatı bütün ömrünün diğer zamanlarına tercih etmiştir. Çalışmakta intizamı

orada öğrendiğini ve kamarasının darlığından dolayı mesafe kat'edererek vakit kaybetmediğini söylerdi.

Bu seyahat esnasında deniz tutması Darwin için mühim bir hâdisé olmuştu. Hatta hakimın sonradan afiyetinin hiç iyi olmamasını bu seyahat esnasında deniz tutmasından çektiği ıstıraplara hamledenler çok bulunmuştur. Kendisi denizden çok şikâyet etmekle beraber zarfını ona atfetmemiştir. Zaten dâhilerdeki hastalık ta dehanın tabii bir neticesidir. Hastalığı husule getiren hiç durmadan sarfettikleri mesaidir.

Darvin deniz seyahatine bir asır sonra çıkmış olup da bir hekimin yapmış olduğu şu müşahedeyi bilmiş olsaydı, deniz tutmasından belki daha az müteessir olurdu: Doktor **Zbinden** isminde İsviçreli bir hekimi, Hamburg ile Amerika arasında işliyen büyük vapurlardan birine tabip tayin ederler. İsviçreli doktor deniz tutmasını çok iştmiş, fakat o vakte kadar ömründe hiç deniz görmemiş olduğundan Hamburga varınca korku ile hemen kamarasına kapanır. Aradan biraz vakit geçince makineler işlemeğe başlar, biraz sonra da doktoru şiddetli deniz tutar. Bir aralık hava almak için kamarasının penceresini açar ve ... vapurun daha rıhtımda bağlı olduğunu görür. O vakit anlar ki deniz tutması denilen şey en ziyade korku neticesidir. Nitekim sonradan vapur engin denizlerde çok çalkandığı halde İsviçreli doktoru bir daha deniz tutmaz. Darwinin babası doktor oğluna deniz tutmasına karşı kuru üzüm yemesini tavsiye etmişti. Darwin seyahatinde babasına gönderdiği mektuplarında kuru üzüm den istifade ettiğini yazmış ise de, diğer taraftan deniz tutmasından şikâyet bütün seyahatini doldurduğuna göre, Darwin pederine cemile yapmış olsa gerektir. Yine denizden şikâyet neticesiledir ki bir aralık Darwin seyahati kısa keserek yolda gemiden çıkmağı düşünmüştü, fakat tabiat aşkı, ilim merakı ıstıraba da hâkim olmuştu.

Seyahat esnasında bu kadar meşakkatler ve ıstıraplar arasında Darwinin bilhassa kaydettiği zevkli zamanlar da olmuştu. Bunlar evvelâ çok sıcak iklimlerde gördüğü nebatatın büyüklüğü ve zenginliği idi. Fakat tabiat âşıkına en büyük zevk veren manzara yabani adamları doğdukları topraklar üzerinde görmek olmuştur!. Ne yazık ki,

Darvin şair olmadığından hissettiği bu en büyük güzelliği mevzun sözlerle ifade etmemiştir.

Darvin, seyahat daha bitmeden, mesaisinin mükâfatını görmeğe başlamıştı. Arziyat hocası **Sedgwick** Darwinin yoldan İngiltereye gönderdiği kolleksiyonları görmüş ve bir gün doktor Darwinin evine bilhassa giderek oğlunun yüksek ilim adamları arasına gireceğini haber vermişti.

Hakimin kendisi de seyahatten avdetinde, Londra sarraflarının anlıyacağı bir dilde, seyahatinin plânçosunu yaparak : « Bu seyahat esnasında tabiiyat ilimlerinde kazandığım şeyleri senede yirmi bin ingiliz lirası irada değişmem » diye yazmıştı.

Beagle gemisi hareketinden bir hafta sonra Tenerif adasının önüne gelmişti. Darwin Humboldt'un kitabını okuduğundan beri en büyük emeli bu adayı görmek olduğundan artık emeline kavuşmuş demektir. Fakat gemi daha limana girince bir adam gelerek geminin on iki gün karantina beklemeğe mecbur olduğunu söyleyince kaptan Tenerif adasına uğramaktan vazgeçmişti. Darwin senelerden beri beslediği emelinin husulüne mâni olan bu karantinacı adamın kısa boylu ve sarı benizli olduğunu bütün ömründe unutamamıştı.

Tenerif adasını gezmek mümkün olamamışsa da dışardan manzarası bile Darvini hayran etmişti. Geminin arkasına bir ağ taktırılmış ve Tenerif adasının etrafında yaşayan deniz hayvanlarını teşrih ederek keyflenmişti. O aralık hava da sakin olduğundan deniz ile havanın ufukta birleşmiş gibi bir tablo teşkil ettiğinin farkına varmıştı.

Geminin daha sonra vardığı Yeşilburun adalarında 23 gün tevakkuf esnasında Darwin daha ziyade meşgul olmuş, kendi ifadesine göre yarım saat vakti boş geçmemişti. Avrupa sahillerine bu kadar yakın yerlerdeki hayvanların o vakte kadar tarif ve tasnif edilememiş olmasına mütehayyir kalmıştı.

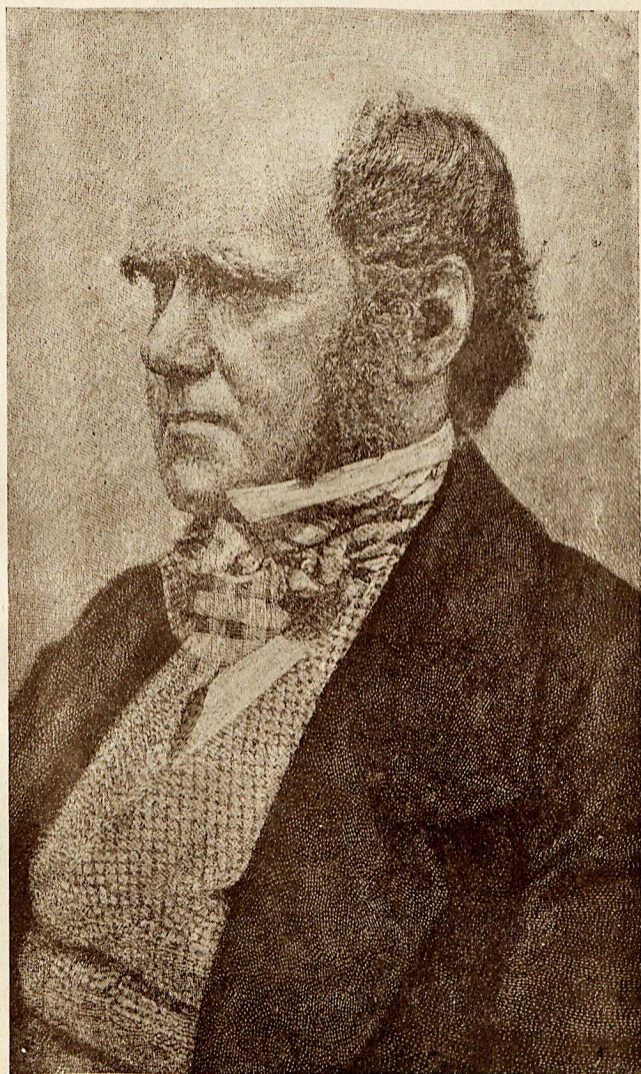
Fakat daha büyük zevki arziyat tetkikleri idi. Volkanlı bir memlekette arziyat tetkik etmenin, hindistancevizi ağaçlarının altında,

muz yahut kahve ağaçları ormanlarının, yaban çiçekleri arasında do-
laşmakta pek büyük keyif duyardı.

Hattistivayi geçerken bütün gemicilerle birlikte buna mahsus
merasim ifa edilmişti : bu merasim herkesin yüzüne katran ve boya
sürerek sonra bir testere ile tıraş etmek, daha sonra da tuzlu su ile
dolmuş bir yelken içine atmaktır.

Gemi hareketinden iki ay sonra 28 şubatta, Brezilyada Bahya,
öteki adı ile **San - Salvador**'a vardığı vakit Darwinin keyfine
artık payan yoktu. Babasına bir mektubunda « Bütün azizler ko-
yunun sakin sularının yukarısında, dik bir mail üzerinde bereketli
ağaçlardan mürekkep bir orman ile muhat, eski Bahya şehri kadar
güzel bir şey tasavvur olunamaz » diye **Paul ile Virginie** muhar-
ririni imrendirecek şairane tarifler yapmıştı. Biraz sonra da : « Bu
kadar güzel çiçekler, bu kadar güzel ağaçlar arasında gezmekteki
zevkin letafetini, ancak bunu duymuş olanlar anlıyabilirler » diye
kendine bir imtiyaz vermişti. İklimin rutubeti pek ziyade olmakla
beraber, Darvindaki tabiat aşkını tatmin ettiğinden, rutubetin sıh-
hatine iyi geldiğini ilâve ediyordu. Babasına yazdığı o mektubunda :
« Çok sıcak memleketler hakkında bir fikir edinmek isterseniz Hum-
boldt'u okuyunuz » tavsiyesi nekadar safiyanedir. Babasına karşı bu
tavsiyenin bir ukalâlık olacağını kendisi de hissetmiş olmalıdır ki,
mektubu bitirdikten sonra yukarsına : « Birinci sahifeden sonra hem-
şirelerime hitap etmiş olduğumun farkına vardım » diye adeta itizar
etmiştir. Darwinin hep o mektupta yazdığına göre, çok sıcak memle-
ketlerde, iyi şeylerin hepsi gibi, muhabbet dahi çoğalır ve pek şiddetli
olurmuş. Darwinin bu sözü ailesine ve yurduna çok göreceği geldi-
ğine telmih olduğu aşikâr olmasaydı, **San-Salvador**'da güzel tabiatın
şüphesiz en güzel mahsulü olan bir yeni dünya güzeline âşık oldu-
ğuna hükmedilirdi.

Darvin bütün seyahat esnasında müşahedatını kaydederek ken-
dine mahsus bir « seyrüsefer defteri » yapmıştı. Fakat hocası **Hens-
low**'e yazdığı mektubunda bu defterinde lüzumlu şeylerin hepsini
iyice kaydedip etmemiş olduğunda tereddüt eylediğini yazmıştı. Şu
kadar ki topladığı kolleksiyonların fena olabileceğini hatıra getirmi-

Darwin 1854 senesinde

yordu : «Fena yapmasını bilmediğim birşey vardır ki o da kolleksiyon toplamaktır» diyordu. Yapamadığı diğer birşey de tembellik etmekti. Bunu hocasına yazarken daima çalışmak ta bir hata imiş gibi : «Fakat kolleksiyon yapmak için de bundan daha müsait şerait bulunmaz» diye itizar ediyordu.

Genç tabiiyat âlimi, geminin geçtiği yerlerde taşları, nebatları, hayvanları tarif ederken geminin mütefennin zabitleri de Cenubî Amerikanın tul dairelerinde yapılmış olan bir hatayı tashih ile uğraşıyorlardı. Bu esnada Darwin **Rio-de-Janeyro**'da kalmıştı. Gemi talimlerini bitirdikten sonra onu tekrar alacaktı.

Darvin bu fırsattan istifade ederek sahilden 150 mil içerde on sekiz günlük bir yolculuk yaparak büyük ormanları gezmiş, tatlı sularla ve karada yaşayan hayvanlardan kolleksiyonlar yapmıştı. Türürlü türürlü hayvanları ilk defa olarak görerek tarif ettiği gibi bir aralık kendi tabiri ile, boğazına kadar örümcekler arasına karışmıştı.

Fakat memleket hasreti de artık kendini hissettirmeğe başlamıştı. Seyahatin daha sene devri gelmeden **Cambridge**'te bir arkadaşına yazdığı bir mektupta darülfünunda musiki konserleri verildiğini haber aldığını söyleyerek bunun Arabistanda çöl ortasındaki bir yolcuya soğuk sudan bahsetmek gibi olduğunu ilâve ediyordu.

Beagle gemisinin bu seyahati yaptığı zaman Cenubî Amerika daha sakinleşmemiş olduğundan gemi girdiği limanlarda çok defa muharebelere tesadüf ediyordu. Bu da seyahatin tehlikesini, fakat zevkini de arttırıyordu. Böyle yabancı hayvanlar, yabancı insanlar arasında yaşamaktan Darwin kendisini de vahşi bir hayvana benzetiyordu.

Ateş arazisinin en cenup kısmında yabancı insanları bol bol görmüşü. Bunların evleri ağaç dallarından ibaret, kendileri de tamamen çıplaktı. Gemi bir limana girerken sahilde oturan yabancı adamlar Avrupalıları uluyarak karşılamışlardı. Kayalar üzerinde oturmuşlar, kollarını başlarının etrafına dolamışlar, saçları da iki yanlarından sarkıyordu. Bunlardan birkaçı — canlı kolleksiyonu — gemiye alınmış ve Avrupalı adamların âdetlerine, zevklerine pe kçabuk alışmışlardı. Hatta aralarında küçükleri kendi dillerini unutmışlardı. Sonradan bu yabancılar tekrar memleketlerine götürülmüş, fakat ga-

riptir ki, hemşerileri bunların avdetine hiç ehemmiyet vermemişlerdi.

Geminin kaptanı daha evelki seferinde Ateş arazisindeki yerli yabani adamlardan üç tane İngiltereye getirmiş ve bu ikinci seferinde yerlerine iade etmişti. **Beagle** gemisinin yine Ateş azarisi sahillerinde gidip gelme seyahatlerinde Darwin bu yabani adamların memleketlerine iade edildikten sonra ne olduklarını müşahede etmiştir. Bunlardan biri arkadaşının eşyasını çalarak içperlere kaçmıştı. Eşyası çalınan memlekette yüksek bir mevki ihraz etmiş olacak ki ingiliz dostlarına kürkler hediye etmiş ve yeni aldığı zevcesini de gösterek artık kendi memleketinde çok mes'ut olduğunu ve bir daha İngiltereye gitmek istemediğini bildirmişti.

Darvin çok sıcak memleketlerde gördüğü tabîî manzaraların güzelliğinden ve bilhassa yabani adamları görmekten o derece hoşlanmıştı ki bir mektubunda bunları lâykiyle tasvir edemediğine teessüf ederek bu tasvir için bir acem muharriri lâzım olduğunu, o da tasvirinde muvaffak olursa İngilterede sözlerine inanmayacakları cihetle ona «yalancılardan ağababası» denileceğini yazmıştı.

Beagle Gemisi Cenubî Amerikada ilmî taharriyatını yaptıktan sonra Avusturalyaya kadar gitmişti. Fakat orada kaptan **Fitz-Roi** Amerika sahillerinde tanzim ettiği tul dairelerinin sayılarını yeniden kontrol etmek üzere yine Amerika tarikiyle Avrupaya dönmeğe karar vermişti.

Geminin avdeti esnasında, **Sainte - Hélène** adasından yazdığı bir mektupta, beş sene deniz üzerinde daima yenilik görmekten bıktığını ve artık yeni hiçbir şey görmeden bir kenarda yaşamağı çok arzu ettiğini yazması dikkate şayandır. Zaten biraz ilerde görüleceği üzere o arzusunu da yerine getirmiştir. Fakat kendisinin de sonradan ilim cihanını fethedeceğini daha o vakit hissedemediğinden kendisini Napoleonla mukayese etmek de hatırına gelmemişti. Zaten adada Napoleonu düşünmekle beraber, arziyat tahariyatında bulunmağı da unutmamıştı.

Büyük ilmî seyahat 1836 teşrinievel iptidalarında hitam bulmuş, **Beagle** gemisi İngiltereye avdet etmişti. Darwin de babasına, kız kardeşlerine kavuşmuştu. Bundan sonra seyahat esnasında topladığı

koleksiyonlardan, notlardan ilmî neticeler çıkarmak, altı senê süren ilmî müşahedeleri üzerine senelerce ve senelerce düşünmek, muhakeme etmek kalıyordu.

3

ŞÖHRET

Darvinin seyahat esnasında hocasına, ailesine yazdığı mektuplarda taharriyatına dair verdiği malûmat ve kısmen gönderdiği kolleksiyonlar duyulmuş, onun meşhur bir adam olacağına kanaat gelmişti. Bu kanaat kendisinde de husule gelmiş olacak ki, daha memleketine avdetten evvel yine hocasına yazdığı bir mektupta arziyat cemiyetine aza olarak kabulü için hocanın delâlet etmesini rica ediyordu. Darvinin eserleri tabiiyatın umumuna şamil olduğu halde o daima arziyatı tercih etmiş ve kendini hervakit arziyat âlimi addeylemiştir.

Seyahatten avdetinde ilk iş olarak kolleksiyonları tanzim etmek lâzım idi. Bunun için yalnız kendi bilgisine güvenemediğinden zamanın âlimlerinden muavenet ve irşat istemişti. Fakat o zamanki mektuplarının birinden anlaşıldığına göre kimseden muavenet görmemişti. Âlimlerin herbiri kendisini pek iyi kabul ediyor, lâkin mesele yardıma gelince kendi işlerinin çokluğundan bahsediyordu. Darwin büyük tabiiyatçı olduğu halde insanda mevcut olan kıskançlık hissini anlamamış gibi görünür. Onun için kimseden muavenet görmediğini saf bir lisan ile anlatır. Bununla beraber sonradan kendi yazdığı hayatında madeniyat ve kayalar kolleksiyonlarının tetkiki için **Cambridge**'te profesör Miller'den muavenet gördüğünü kaydetmiştir.

Bu işi Londrada yapmağı düşünmüş ise de bu şehirden bir türlü hoşlanmadığından yine **Cambridge**'e gitmiş ve ilmî mesai için orasını en müsait bulmuş idi. Orada evvelâ hocası **Henslow**'un evine yerleşmiş iken daha rahat çalışabilmek için ayrı bir eve çekilmişti. O aralık yazdığı bir mektupta **Cambridge**'i evvelkinden daha az ne-

şeli bulduğunu yazmaktadır. Hakikatte **Cambridge**'in neşesi azalmış değil, Darwinin kendisi değişmişti. Beş sene şukadar ay deniz üzerinde, vahşi memleketlerde ilim peşinde dolaşmanın şakirtlik zamanındaki neşeyi bırakmaması tabî idi.

Cambridge'te gündüzleri koleksiyonların tanzimi ile meşgul olur, geceleri de seyahatteki müşahedeleri havi ruznameyi yazardı. Bu seyahatnamenin yazılması çok mühim bir işti. Müşahedat vakîâ seyahat esnasında günü gününe kaydedilmiş ise de bunları tarih sırasile değil mintakalara göre tasnif ve öylece neşretmek lâzımdı. **Beagle** gemisinin kaptanı **Fitz-Roi** gemiciliğe ait müşahede ve tetkiklerini, zabitleriyle birlikte, iki cilt halinde tophıyacak, Darwinin müşahedeleri de ilmî seyahat netayicinin üçüncü cildini teşkil edecekti. Bu seyahatname hakkında dahi zamanında yazdığı mektuplar ile sonradan yazdığı hayatı arasında biraz tenakuz vardır. Mektuplarında seyahatnamenin yazılması için çok çalıştığını fakat işin istediği gibi yürümediğini yazdığı halde, aradan seneler geçdikten sonra, zahmetini unutmuş olacak, hatıratında bunun için çok zahmet çektiğini söyler.

Seyahatnameyi resimlerle tab'ettirmek masraf itibarile de külfetli bir işti. Bundan dolayı hükûmetin muavenetine müracaat edilmiş ve bin ingiliz lirası verileceği vadolunmuştu. Bunu verecek olan maliye nazırı ilim uğurunda bu kadar zahmet ihtiyar etmiş olan genci görmek te istemişti. Darwin o vakte kadar politika adamlarını yalnız gazetelerdeki havadise göre tanıdığından maliye nazırı ile mülâkatın pek resmî bir şey olacağını zannetmişti. Halbuki nazır genç âlimi teklifsizce kabul etmiş, paranın sarfı için hiçbir şart koşmamış, yalnız devletin parasını mümkün olduğu kadar faydalı yere sarfetmesini tavsiye ile iktifa etmişti.

Darvin koleksiyonlarını hediye etmek için bir yer bulmakta da müşkülât görmüştü. Hayvanat müzesi dolmuş ve henüz tasnif edilmemiş nümuneleri kabul etmiyordu. **British Museum** Darwinin koleksiyonlarını kabule mütemayıl ise de kendisi oraya itimat edemiyordu. Nihayet kemikleri cerrahlar mektebine hediye ederek koleksiyonunun en büyük kısmından bu suretle kurtulmuştu.

Cambridge'te koleksiyonların tanzimi ile birkaç ay meşgul ol-

duktan sonra seyahat kitabının tab'ına nezaret için yine Londraya gitmeğe mecbur oldu. İlk mühim eseri olan bu kitap kendisini çok meşgul ediyordu. Hükümetin de naktî muaveneti munzam olunca artık eser bir nevi resmîlik kazanmıştır. Bu kitap nihayet 1837 senesi teşrinisani iptidasında; yani seyahatten avdetinden bir sene sonra, intişar etti. Kitabın kaymak kâğıt üzerinde nefis tab'ı pek hoşuna gitmişti.

Bu seyahatname daha bitmeden, tabiiyat âlimlerinden bazıların ın ısrarları üzerine, seyahatinin hayvanata müteallik müşahedelerini ayrı bir kitap olarak hazırlamağa başlamıştır. Genç âlimin şöhreti artık yayılmış ve arziyat cemiyetinin kâtipliği kendisine teklif edilmişti. Buna da yine hocası Henslow delâlet ediyordu. Fakat hocanın lûtfüne karşı pek mütehassis olmakla beraber bu şerefli işten istinkâf ediyordu. Sebebi de hazırladığı kitapların yazılması teknil vaktini alması idi.

Diğer taraftan da tabiat Darvine verdiği büyük lûtfun mukabilini almağa başlamıştır. Dâhinin bütün ömrünü işgal eden hastalığı, zarfı meydana çıkmıştır. Daha seyahatten yeni avdetinde babası doktor, sıhhatinin düzelmesi için bir iki sene istirahate lüzum göstermişti. Halbuki Darwin bir ik ay bile dinlenmemiştir. Sık sık meydana çıkan kalp ıstırabından birer ikişer gün, nihayet bir hafta işi bırakmağa mecbur olur, fakat rahatsızlık biraz hafifleyince yine eskisinden daha ziyade çalışırdı. İlmî cemiyetin kâtipliğini de bidayette bunun için reddetmişti, fakat sonradan kabul ve vazifeyi üç sene ifa etmiştir.

Darwin 1839 senesi iptidasında dayısının kızı **Emma Wedgwood** ile izdivaç etmişti.

Böyle büyük adamların zevceleri hem tebrike, hem de merhamete şayan olurlar. Bir büyük adamın hayatına iştirak etmek, adını onun adı ile birlikte ilim tarihinde ıpkâ edebilmek şüphesiz büyük bir şereftir. Fakat fikrî işlerle meşgul olan adam yalnız kendi eserlerini, ilme ifa edebileceği hizmetleri düşünür, ailesile meşgul olmağa pek az vakti kalır. Eserlerini ekseriya çocuklarına bile tercih eder, zevcesini belki hiç düşünemez.

Darvin izdivacının daha ilk senesinde yazdığı bir mektupta « Hayatımız bir örnek ve sakin geçiyor..» diye yazmıştı. Londra gibi büyük bir şehir içinde bir örnek ve sakin bir hayat geçirmeğe mecbur olan kadının ne kadar eğlenceli hayatı olabileceği kolayca tasavvur olunabilir. Bir taraftan Darvin aynı mektuplarında sıhhatinin daima fenalığından şikâyet etmektedir. Kadın o bir örnek ve sakin hayat içinde hasta kocasına da bakmağa mecbur iken izdivacın yine ilk senesinin nihayetinde bir çocuğu dünyaya gelmişti. Tabiiyat âliminin, belki babalık hissile bir müddet olsun, kitaplarını düşünmeyeceği, ailesi ile, yeni doğan çocuğu ile meşgul olacağı zannolunur. Hayır ! Onun yeni doğan çocuk karşısında ilk düşüncesi çocuğun teessürlerini nasıl ifade ettiğini tetkik etmek olmuştu. Çocuk gülerken, ağlarken babası mühim bir kitabın zeminini düşünüyor, kendi çocuğunu yeni doğmuş bir yavru sıfatı ile tetkik ediyordu.

Bu halde Madam Darwinin için merhamete de şayan olduğuna taaccüp edilmemelidir. Bereket versin ki dayı kızı genç âlime bile bile varmıştı. Onun için Darwinin hayatında zevcesinin şikâyeti hiç bilinmediği gibi Darwin de hatıralarında aile hayatından minnetlilikle bahsetmiştir.

Darvin kitap yazmaktan, hastalıktan vakit buldukça arada sırada misafirliğe de giderdi. Fakat daima yalnız olarak hocalarını yahut zamanın meşhur adamlarını ziyaret ederdi. Zaten ilmî seyahati ve kitapları ismini her tarafa yaymış olduğundan zamanın meşhur adamları da onu görmek arzu ediyorlardı.

Bunlar arasında Darwinin zaten Tenerif adası tarifinden dolayı kendisine gıyaben âşık olduğu **Humboldt** onu görmeği bilhassa istemişti. Fakat Darwin **Humboldt**'u umduğu kadar yüksek bulamamıştı. Bundan dolayı o büyük adamla mülâkatından hatırında hiçbir şey kalmadığını yazar. Büyük adamları görmek arzu edenlerin çoğu böyle hayallerinde sukuta uğrarlar. Galiba onun içindir ki «Yıldızları uzaktan seyretmek daha iyi olur» derler.

Darvinin ziyaretinden en ziyade hazzettiği **Leyell** idi. Bu meşhur arziyatçının prensipler kitabı zaten kendisine büyük seyahatinde yegâne fikir arkadaşı olmuştu. Sonradan kitabın müellifile de uzun

uzadıya görüştüğü vakit hususî hallerini, seciyesini de hayaline uygun bulmuştu. **Leyell** arziyat ilminde yenilik meydana getirenlerden biri idi. Kendileri yenilik yapan âlimlerden çoğu da ihtiyarladıkları vakit, daha gençlerin çıkardıkları yeniliklere inanamadıkları için bir gün **Leyell** Darvine : « Her ilim adamı altmış yaşında ölse ne kadar iyi olurdu ! » demişti. Bununla beraber, kendisi gençlikte Lamarkın nazariyelerine muarız iken, ihtiyarlığında Darwinin aynı fikirleri ispat eden nazariyelerine inanmış ve bu suretle altmış yaşından sonra yaşamağa da hak kazanmıştı.

Darvinin methettiği âlimlerden biri de hücre ve protoplâsma üzerinde tetkikatı ile meşhur **Brown**'dur. Fakat bu zat ilminde çok kıskanç olduğundan keşfettiği protoplâsma hareketlerini mikroskop içinde bir gün Darvine göstermiş ve Darwinin bu hareketlerinin ne olduğunu sorması üzerine « O benim sırrımdır ! » diye cevap vermişti.

Tabiiyat âlimlerinden başka tarih ve edebiyat âlimleri de Darvini görmek arzusuna düşmüşlerdi. Fakat müverrihlerle pek anlaşamadığı zannolunur. **Macauley** Darvini gördüğü vakit kardeşine : « Biraderinizin kitapları kendisinden daha ziyade dikkate şayandır » demişti. **Carlyle** de bir defa Darwin ile birlikte yemek yediği vakit bütün yemek esnasında sükût etmenin meziyeti hakkında ders yapmıştı. Yemek bittikten sonra misafirlerden biri dayanamıyarak **Carlyle** e sükûtun meziyeti hakkında bu kadar uzun söz söylediğinden dolayı bilhassa teşekkür etmiştir. Üçüncü bir müverrih **Grote** da Darvini gördüğü vakit « Bütün o arziyat ve hayvanat gü-rültülerini bırakıp ta niçin sihir ilimleriyle meşgul oluyorsunuz ? » diye sormuş ve bu söze herkes gülmüştü.

Darvinin Londrada ikameti esnasında neşrettiği mühim eserlerinden biri de mercan kayalarına dair olan kitabıdır. Bu da seyahatname gibi çok dikkati celbetmişti. En mühim eseri olan «Especerlerin Menşei» diye maruf kitabının ilk notlarını da yine Londrada yazmağa başlamıştı. Fakat bu kadar iş meydana getirdiği halde yine Londrada pek az iş görebildiğinden şikâyet ediyordu.

Onun için Londradan çıkmağa, kırlık bir yerde sakin ve münzevi bir hayat geçirmeğe karar vermişti. 1842 senesi eylülünden sonra bütün hayatı **Down** köyünde geçmiştir.

4

MÜNZEVÎ BİR ÂLİM

Büyük şehirlerin ilim adamlarına temin ettikleri pek çok faydaların yanında bir de zararları vardır. Büyük şehirlerde içtimaî hayat pek faal olduğundan oralarda yaşayan herkes gibi, ilim adamları da ziyaretlere gitmek, ziyaretler kabul etmek, kendilerine vakit kaybettiren ve kendi işleri itibarile faydasız yorgunluk veren birçok mecburiyetlere katlanırlar. Hele bir insan Darwin gibi meşhur olmağa başlayınca bu türlü mecburiyetler daha artar.

Darvin zaten senelerce bir gemide, yahut Cenubî Amerikanın tenha sahillerinde inzivaya alışmış olduğundan Londranın faal içtimaî hayatı kendisini sıkıyordu. Diğer taraftan, büyük ve çok çalışan adamlardan ekserisinin yakalarına yapışan, dehanın adeta zarurî bir neticesi gibi görünen hastalık ta Darvine bu içtimaî mecburiyetleri büsbütün eziyetli yapıyordu. Onun için bir köyde münzevi bir hayat geçirmeğe, kalan ömrünün hepsini yalnız ilmî mesaiye hasretmeğe karar verdi. Ancak on beş günde, yahut üç haftada bir defa Londraya gelerek ilmî cemiyetlerin müzakerelerinde bulunacaktı.

Londraya yakın köylerde birçok aradıktan sonra nihayet **Down** köyünde, aradığı gibi Londraya yakın, fakat aynı zamanda dünyanın haricinde bir yer bulmuştu. İntihap ettiği ev, köyün bile dışarısında olduğundan bir alman mecmuası «Darvinin evine gidebilmek için bir katır yolundan geçmek lâzım!» diye eğlenmişti.

14 Eylül 1842 tarihinde Darwinin bütün ailesi — ve oğlunun bilhassa kaydedtiği gibi, ailenin bir uzvu ve dostu olan baş uşağı — ile birlikte bu köye naklettiğinden sonra, bütün hayatı tamamen bir ahenk üzerine devam etmiştir. Bundan sonra Darwinin hayatı, ölünciyeye kadar mütemadiyen neşrettiği hesapsız eserlerinden ibarettir.

Fakat öyle eserler ki herbiri bir âlime ebedî bir hayat temin edecek mahiyette idi.

Kendisi de inziva hayatına çekildikten bir ay sonra, ilmî seyahatinde başkaptan ve daima dostu olan **Fitz-Roy**'ya yazdığı bir mektupta : «Ömrüm bir saat gibi yürüyor ve onu tekmil edeceğim yerde karar kıldım» diye yazmıştı. Talih Darvine bunda da yar olmuş ve kaleminden çıkan bu büyük sözü tekzip etmemiştir.

Köye çekildiğinden iki sene sonra 13 teşrinisani 1848 de babası Doktor Darwin, hekimlik ettiği **Shresbury** kasabasında öldüğü vakit, tabiiyat âlimi hasta olduğundan yine inzivasını terketmemiştir.

Bir saat gibi muntazam yürüyen bu inziva hayatı, âlimin kendisi için şüphesiz pek zevkli idi; çünkü onun en büyük zevki, kendisinin de yazdığı gibi, düşünmek ve kitap yazmaktır. Bu kadar düşünen ve bu kadar kitap yazan büyük adamın ismini taşıdıkları için, ailesi efradının da, hep bir ahenkte giden o hayattan nihayet zevkaldıkları kabul edilebilir.

Fakat bu hayatı yazmak isteyen muharrir için, işin ne kadar güç olduğu ve muharrir ne kadar düşünse, okuyanı sıkmadan onu tasvir etmeğe muvaffak olamayacağı da kabul edilmeli ve muharrir mazur görülmelidir.

Darvin sabahleyin sekize çeyrek kala, yalnızca kahvaltı ettikten sonra iş başına oturur ve dokuz buçuğa kadar çalışırdı. Onun nazarında sabahleyin bu bir buçuk saatlik müddet temiz çalışmak için en müsait zaman idi. Temiz çalışmak ta onun için, tettebbüatı ve tefekküratı neticesinde not almak idi. Bütün eserleri evvelâ böyle not halinde meydana çıkmıştı. Notlar birikir, sonra hulâsa yahut tefsir edilir, bundan ikinci derecede notlar husule gelir ve nihayet kitap halinde yazılırdı.

Aynı zamanda müteaddit mevzular üzerinde çalışmak mutadı idi. Bundan dolayı daima otuz, kırk kadar cüzdani bulunur ve her mevzu hakkında yazdığı notları, ait oldukları cüzdana yerleştirirdi. Bu türlü çalışmak çok dikkate şayan ve ancak dehaya malik olanlara hastr. Deha sahibi olanın elinde bu usul akamete müncer olur,

halbuki dâhinin elinde dehanın mümeyyiz vasıflarından biri olarak tebarüz eder. Çünkü dâhi olan adamın meydana koyduğu fikirlerin herbirinden yeni fikirler, yeni neticeler meydana çıkar. Darwinin ayrı ayrı cüzdanlara koyduğu notlar, hakikatte hepsi biribirine bağlı fikirlerdir. Tahlil daha ileriye götürülürse o fikirlerin hepsi bir kıvılcım gibi birdenbire gelen bir tek fikrin, esası olan bir düşüncenin yahut bir müşahedenin hesapsız neticeleridir. Deha sahibi olmak, böyle hesapsız neticeler husule getiren o kıvılcımı çıkarabilmek demektir. Dâhi yaşadıkça neticeler devam eder. Onun içindir ki, deha sahibi olanların ebediyen yaşamaları arzu olunur. Vakîâ deha kıvılcımını sahibi öldükten sonra da, başkalarını tenvir etmekte devam eder; fakat bu tâli nur aslı kadar kuvvetli olamaz.

Darvinin de otuz kırk kadar cüzdan içine ayrı ayrı koyduğu notlar, büyük ilmî seyahati esnasında birdenbire kıvılcım gibi zuhûr eden bir tek müşahedenin, o müşahedeye müstenit düşüncenin hesapsız neticeleri idi.

Bir tabiiyat âliminin mesaisi yalnız düşünmek ve not almak, kitap yazmaktan ibaret değildir. Tabiati müşahede etmesi, tecrübeler yapması, yani müşahede esnasında edindiği fikirleri kontrol etmek için, tabiatın yaptıklarını tekrar etmesi lâzımdır. Darwin de böyle yapardı. Büyük ilmî seyahati esnasında tabiati vâsi surette müşahede ettiği gibi çekildiği köyde dahi müşahedelerinde devam ediyordu. Bahçesinde ağaçlar, çiçekler yetiştirirdi. Köydeki evi satın alınca ilk işi oraya tecrübeler yapabilmek üzere bir *ser* yaptırmak olmuştu. Tabiiyat âliminin müşahedelerinde hayvanları teşrih etmek, onların nesiçlerini pertevsiz ile, mikroskop altında tetkik etmek de vardır. Darwin bunlarda da çok muvaffak olurdu. Yalnız bizzat resim yapamazdı. Tabiiyat âlimlerinin büyüke bir zevki de, müşahedelerine ait resimleri yine kendileri yapabilmektir. Darwin bu zevkten mahrumdu; kitaplarına koyacağı resimleri başkasına yaptıрмаğa mecbur olurdu.

Darvin dokuz buçuğa kadar çalıştıktan sonra, ailesinin toplandığı salona gelir, o günkü mektuplarını alırdı. Mektuplar az ise bundan memnun olurdu. Aile mektuplarını kendisine okurlar,- o da

bir kanape üzerine uzanarak dinlerdi. Aile mektupları da bitince bir romandan yine yüksek sesle bir kaç sahife okunurdu. Roman okunduğunu dinlemek ona büyük bir keyif verirdi. Romanların hepsini severdi, fakat sonları iyi bitmek şartı ile. Sonu iyi bitmeyen romanları menetmek lâzımdır, diye yazmıştı. Romanda güzel kadınlardan bahsedilirse bu da ayrıca hoşuna giderdi.

Meşhur adamlar için muhabere de mühim bir meseledir. Şöhretin can sıkıcı neticelerinden biri olmak üzere, birçok adamlar kendilerini meşhur zate tanıtırmak için mektup yazmağa kalkarlar. Darwin böyle tacizcilere cevap vermek üzere, matbu cevaplar hazırlatmıştı. Fakat bunu terbiyeye pek te muvafık göremediğinden hiçbir defa matbu mektup göndermemişti. Her defasında kendi yazamasa bile, çocuklarından birine yazdırarak cevap verirdi.

Saat onda, yahut on buçukta mektup yahut roman dinlemesi debiter, bu kadar istirahatden sonra âlim yine çalışmasına giderdi. Bu ikinci çalışma da on ikiye, on ikiyi çeyrek geçeye kadar devam eder, sonra o günün mesai saatleri artık bitmiş addolunurdu. Binaberin Darwinin çalışmak müddeti günde üç saatten ibaretti. Hergün bu kadar az zaman çalışmakla o kadar çok iş meydana getirebilmiş olduğuna hayret etmemelidir. Fikrî işlerde muvaffakiyet, hergün çalışma zamanlarının uzunluğuna değil, onların intizamına bağlıdır. Hergün, intizamı hiç bozmaksızın, üç saat çalışmakla çok büyük fikrî işler görülür. Zaten fikrî işler, bedenî işler gibi değildir, insanı daha çabuk yorarlar. Üç saatten ziyade çalışmakta insan ısrar etse bile, iş ilk üç saatteki gibi temiz çıkmaz.

Darvin on ikiden sonra, hava nasıl olursa olsun, gezmeğe çıkardı. Hava iyi olduğu vakit, meşhur büyük beyaz köpeği Pally de birlikte giderdi. Fakat köpek canını kıymetli tuttuğu için yağmur olunca evvelâ tereddüt eder, efendisini böyle havada dışarı çıktığından dolayı ayıplar gibi yüzüne bakar, lâkin efendisine muhabbeti canının kıymetine galebe ederek nihayet o da yola düzülürdü.

Âlimin gezmeleri de yine ilim içindi. Evden çıkınca evvelâ çiçek serlerine gider, yetiştirdiği çiçekleri müşahede eder, sonra yine

evinin etrafında diktirdiği ağaçları tetkik ederdi. Bu esnada gördüğü kuşları, böcekleri de tetkik etmeği tabii unutmazdı.

Yürürken iki tarafına hafifçe sallanır ve elinde ucu demirli bir de bastonu bulunurdu. Yürüyüşü daima zahmetli olduğundan bu bastonu, bazan evde merdivenleri çıkmak için bile kullanmağa mecbur olurdu.

Darvin oldukça uzun boylu, ingiliz ölçüsile, altı kadem boyunda idi. Bastonuna dayanırken arkası muhaddep olurdu. Sakalını, bıyığını uzatmıştı. Saçları ince, kıvrıkcık ve beyazları çokça idi. Sonradan saçlarının çoğu dokülmüştü. Yanakları kırmızı olduğundan, hasta olduğu halde, görenler onu tamamen afiyette zannederlerdi. Gözleri açık mavi, kaşları gümrah ve ileriye doğru çıkıktı. Alnı çok kırışıklı idi.

Elbisesi kış yaz daima koyu renkte olur, yazın yalnız geniş kenarlı bir hasır şapka giyerdi. O zamanlar uzun şapka giymek âdet olduğu halde Darvinin başında Londrada bulunduğu vakitler bile, zamanımızda olduğu gibi, yumuşak şapka bulunurdu.

Bir aralık bir doktorun tavsiyesi üzerine ata binmeği arzu etmiş ve sakin bir at bularak onunla biraz uzakça gezintilere çıkmaya başlamıştı. Fakat bir gün atla birlikte düşerek atın altında kaldığından bu eğlenceden de vazgeçmeğe mecbur olmuştu.

Yemek zamanında evine döner ve ailesile sofraya otururdu. Tatlıları çok sevdiği halde hekimler menetmişlerdi. Kendisi hekim sözünü tutmak istemezse de, her evde olduğu gibi, zevcesi ve çocukları hekimlerin polisliğini yapmağa çalışırlardı. Şarabın zevkini takdir etmekle beraber, yemekte pek az şarap içerdi. Oğlu pek küçük iken babasına hiç sarhoş olup olmadığını sormuş ve Darvin **Cambridge'**de iken bir defa sarhoş olduğunu söylemişti.

Kahvaltıdan sonra yine salonda kanape üzerine uzanır ve gazetesini okurdu. Romanları başkasına okutarak dinler, fakat gazetesini kendisi okurdu. İnziva halinde yaşamakla beraber memleketin siyasetile daima alâkadar olurdu. Fikren, terakki fırkasına taraftardı. İlimde bu kadar büyük inkılâp yapmış olan adamın siyasette muhafazakâr olması da tabii anlaşılamazdı.

Gazete de okunduktan sonra mektup yazardı. Bunun için kanapeden kalkarak yüksek bir koltuğa oturur, ayaklarını bir iskemenin kenarına dayar ve yine o iskemenin üzerine koyduğu bir rahlenin üzerinde yazardı. Kitaplarının notları çalışma odasında hazırlanır- sa da kitabın notlara göre yazılması yine böylece salonda ve ocak başında olurdu.

Mektup yahut kitap yazmak ta bitince yatak odasına gider, yine bir kanape üzerine uzanarak bir sigara içer ve roman okutturup onu dinlerdi. Sigarayı yalnız böyle istirahat zamanlarında içer ve çalışmak esnasında fikrini açmak niyetile aradasırada enfiye çekerdi. Fakat enfiye kutusunu yanında bulundurmaz, enfiyesini so- fada bir masa üzerindeki tabak içine koyarak enfiye çekmek istediği vakit kalkar, oradan alırdı. Bu suretle enfiyeyi de fazla kullanmamak için bir çare bulmuştu. Bazan salonda ailesile otururken enfiye çek- mek istediği vakit, çalışma odasında ateşin sönüp sönmediğini an- lamak üzere çocuklarından birini gönderir, fakat gelirken biraz enfiye- getirmesini ilâve ederdi.

Yatak odasında kanape üzerinde roman dinlerken bazan uyu- ya kalır, fakat roman okuyan zevcesi sesinin ahengi kesilince âlim uyanacak diye okumakta devam eder, sonra da Darwin uyandı- ğı za- man, romanın mabadini duymadığı için canı sıkılırdı.

Oğleden sonra dörtte elbise değişir ve yine yarım saat için gez- meğe çıkardı. Dört buçuktan beşe kadar tekrar çalışır ve artık akşam yemeğine kadar çalışmadan ailesile oturur, roman dinler, yahut kana- peye uzanarak bir sigara içerdi. Son zamanlarda akşam yemeğinden de vazgeçmiş ve onun yerine bir yumurta, bir küçük parça et ve bir fincan çay ile iktifa eder olmuştu.

Yemekten sonra zevcesile iki parti tavla oynardı; çocuklar da bu esnada analarının babalarının kazandıkları sayıları deftere yaz- makla eğlenirlerdi. Galiba bu kadar eğlencenin zevcesine ve çocuk- larına fazla yüz vereceğinden korktuğu için Darwin partiyi kaybet- tiği vakit yalancaktan kavga çıkarırdı.

Tavla oyunundan sonra salonda kalır, bir ilmi kitap okur; ço- cukların konuşması fazla gürültülü olursa kendi çalışma odasına gi-

derdi. O günkü kudretinin derecesine göre devam eder, bu mtaledan sonra tekrar kanape üzerine uzanır ve madamın aldığı piyanoyu dinlerdi. Musikiyi severdi, fakat musiki olduğu için değil, onu dinlerken biraz evvel çalıştığı mevzu hakkında daha şiddetle düşünebildiği için. Zaten musiki parçalarını biribirinden pek iyi tefrik edemez ve tanıdığı, hoşuna giden parçaların da adını her vakit yeniden sorardı.

Saat ona doğru yatak odasına çekilir, on buçukta yatarđı. Fakat geceleri pek rahatsız geçerdi. Uyku gelmez, düşünmesi durmaz, bilâkis gündüz canını sıkan en küçük hâdiseler gece onu düşündürür, çok defa yatmaktan da sıkılarak yatağında otururdu. Saat gibi işliyen o kadar sakin günün geceleri ıştırabla geçerdi.

Darvinin, ilmî mesaisindeki aletleri zikredilmeğe şayandır. Kullandığı mikroskop daima basit bir mikroskoptu. Gerek büyük ilmî seyahatinde, gerek sonradan inziva hayatında hep ayni basit aleti kullanmıştı. Hatta basit mikroskop kullanmıyan ilim adamlarının mesaisine itimat etmezdi.

Teşrih masası da, mikroskopu gibi basit, kalınca bir tahtadan ibaretti. Kısa ayaklar üzerinde duran bu tahta, mesai odasında bir pencerenin önüne konulur, kendisi de bir tahta iskemenin üzerine oturarak işini görürdü. Her vakit kullandığı aletler de masanın üzerinde dururdu. Fakat bunlardan başka, ekmeceli ve mihveri üzerinde döner bir de masası vardı ki bunun çekmecelerinde de arada sırada kullandığı daha nadide aletleri hışzedilirdi. Zaten mesai esnasında vakit kaybetmemek için döner masa da daima yanında, sol tarafında bulunurdu.

Vakit kaybetmemek Darvinin mesaisinde en mühim kaidesidi. On dakika ile bir çeyrek saat arasındaki farkı arar ve birkaç dakika için çalışmağa kudreti varsa yalnız birkaç dakika çalışarak bu kadarlık vaktini bile kaybetmezdi.

Döner masanın çekmecelerinde duran nadide aletler de yine basit ve ekseriya kendisinin tertip ettiği tabaklardan, şişelerden, inko kutulardan ve üç kadem uzunluğunda tahta bir taksimatlı cetvel-

den ibaretti. Darwin o kadar büyük ilmî mesaisini işte bu basit aletlerle meydana getirmişti. Meşhur «tahsili kemalât kem alât ile olmaz» sözü ancak mütevassıt adamlar içindir. Dâhiler kem alât ile de kemalât tahsil edebilirler.

Yine mesai alâtından olan kitapları da şeklen basit idi. Kitaplarını ciltlettirmez ve büyük ciltleri çok defa, okumağa kolaylık olsun diye parçalara ayırır, sonra bir maden levhasile parçaları birbirine tuttururdu. Daha okuyamadığı kitapları bir raf üzerine, okuyup ta henüz tasnif edemediklerini başka bir raf üzerine koyardı. Okunmuş olan kitaplar böylece biriktiği vakit, bir gün tahsis olunarak bunların bir defteri yapılırdı.

Okuduğu kitaplarda kendisini alâkadar eden fıkraların altını çizer ve sonra tekrar okuyarak bir hulâsalarını defterine kaydederdi.

Görülüyor ki zâhiren bu kadar basitlik ve perişanlık altında mütemadî bir takip ve metîn bir usul vardı. Dâhinin büyük eser meydana getirmesinde amil olan da işte bu mütemadî takip ve metîn usuldür.

Okuduğu ilmî kitapların birçoğu almanca yazılmış kitaplardı. Fakat almancaı iyi bilemediğinden kitapları pek güçlkle okur ve anlayamadığı yerleri de ahpabından bir alman kadına tercüme ettirirdi. Gördüğü bu müşkülâtтан dolayı alman müelliflerine açık yazmıyorlar diye kızardı.

Darvinin, vefatına kadar süren bu hastalık ve mesai içinde inziva hayatı pek nadir olarak tebeddüle uğrardı. Oğlu babasının on iki sene zarfında köydeki evinden ne kadar zaman gaybubet ettiğini merak ederek, Darwinin hergün kaydettiği hayat defterine müracaatle bütün gaybubetlerinin hesabını yapmış ve on iki sene zarfında yalnız altmış hafta evinden hariçte kalmış olduğunu bulmuştur.

Bu gaybubetler de zaten çok defa zevcesinin ısrarı üzerine vaki olurdu. Madam Darwin kocasının çok yorulduğunu anladığı vakit, birkaç gün için gezmeğe gitmesinde ısrar ederdi. O vakit pazarlığa girişilir, madamın söylediği altı gün yerine Darwin beş gün için razı olur ve ekseriya Londrada büyük kardeşinin, yahut kızının evine mi-

safir giderdi. Bazan verdiği sözü tutmayarak mukarrer günden evvel avdet eylediği de olurdu. Bunun da sebebi gezmeğe gittiği vakit istifade edeceği yerde bilâkis daha ziyade rahatsız olması idi. İş için yaşayan, gayeleri yalnız çalışmak olan adamlar istirahatten de istifade edemezler. Boş zamanları onlar için bir azap olur.

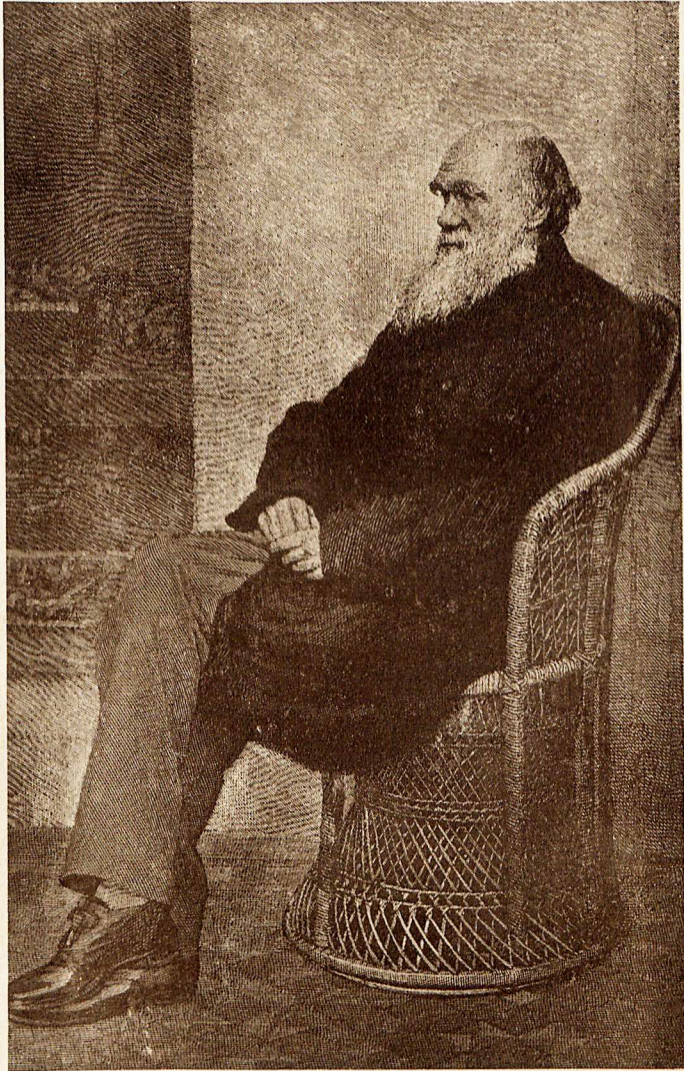
Bundan dolayıdır ki dostlarından biri kaplıcalara gitmesini tavsiye etmişti. Kaplıcalarda bir hekimin kurduğu programa tâbi olarak bir müddet yaşamak ta bir iş olduğundan Darwin aradasırada yaptığı bu kısa kaplıca seyahatlerinde, alelâde küçük seyahatlerinden ziyade istirahat, ve bu tenevvüden vücutça istifade ederdi.

Hep bir örnek süren bu inziva hayatı, kısa seyahatlerden başka, bir de aradasırada ziyaretçilerin gelmesile biraz tenevvü ederdi. Yakin ahpapları cumartesi günü akşamı gelirler ve pazarı geçirdikten sonra ertesi gün avdet ederlerdi. Akrabadan olanlar hafta içersinde de kalırlar, fakat pazar günü geçtikten sonra Darwin işini bırakmadığından misafirleri Madam Darwin ağırlardı. Darwinin yalnız, bütün misafirlerin izaz ve ikram edilmesinde kusur olunmaması için umumî emri vardı.

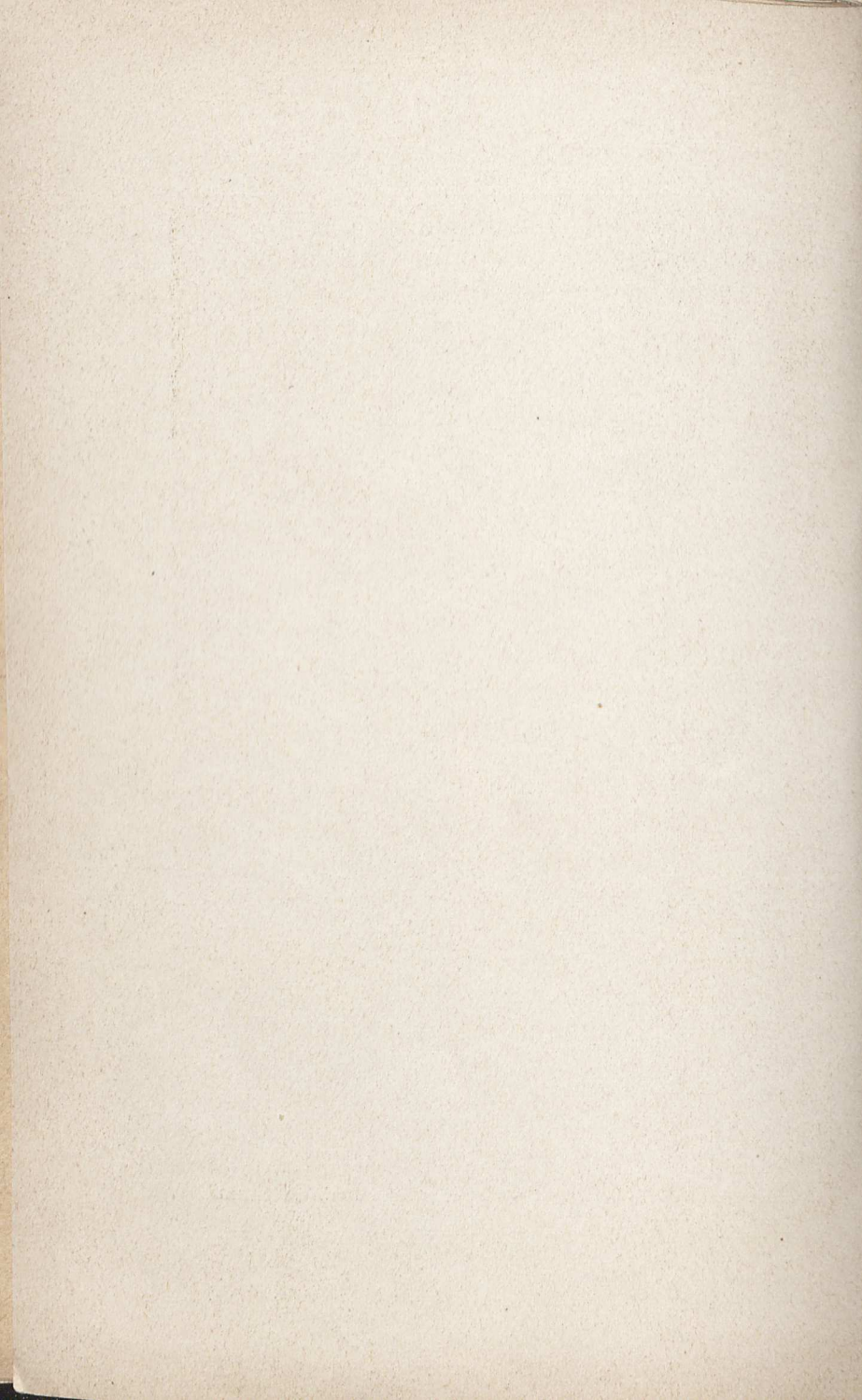
Meşhur adamlara mektup yazmak isteyenler pek çok bulunduğu gibi, onlarla görüşmek isteyenler de pek çok olur. Onun için köydeki eve ahpaptan ve akrabadan başka yabancılar da gelirdi. Onlar öğle yemeğini Darwin ile birlikte yedikten sonra giderlerdi. Her halde Darwin, ziyaretine gelen kim olursa olsun, pek iyi kabul eder ve ziyaretçilerle pek şen olarak konuşurdu.

Söz söylerken, sıkıldığı vakit, sözün iptidasında kekelerdi. Bilhassa ingilizcenin w ile başlayan kelimelerini telâffuzda güçlük çekerdi. Büyük babası **Erasm Darwin** de kekeme idi. Fakat kekemelerin ekserisi bu arızadan müşteki buldukları halde o «Kekemeliğim hem söylemeden evvel düşünmeye sebep olur, hem de münasebetsiz şeyler söylememe mâni olur» diye hakikaten filozof olduğunu göstermişti.

Inziva hayatında diğer bir tenevvü olmak üzere, Darwin bulunduğu köyün iki kulübünde kasadar intihap edilmişti. Bu vazifelerden

Darwin 1874 senesinde

birini otuz sene ifa etmişti. Birkaç sene de köyün merbut bulunduğu kontluğun hâkim vazifesini yapmıştır.

Köylüler Darvini kulüplerine kasadar intihap etmekte isabet etmişlerdi. Çünkü Darvin kendi hususî işlerinin hesaplarında pek muntazam ve pek muktesitti. Hesap defteri, iş odasında şöminenin üzerinde durur ve en ufak bir para verdiği vakit derhal oraya kaydederdi. Sene nihayetinde bir tacir gibi hesabatını tetkik eder ve plân-çosunu tanzim ederdi. Servetlerini iyi idare eden adamlara hürmet eder ve akrabasından birinin servetini iki kat ettiğini duyunca ona hayran olurdu. Kendisinin de en ziyade iftihar ettiği şey sene nihayetinde varidatına nazaran, masraftan arttırdığı para olduğunu söylerdi. Tab'ettirdiği kitaplarından gelen varidat ta pek hoşuna giderdi. Kitaplarının kıymetini kaç nüsha satılmış olmaları ile ölçtüğü hatıratında görülür.

Fakat bütün bu hesaplar, tasarruflar para hırsından, hasislikten değil, yalnız intizam merakından ileri gelirdi. Çünkü sene başında tasarruf ettiği parayı çocuklarına taksim eder ve «Merak etmeyiniz, ben öldükten sonra da herbirinizin ekmek ve katık parası bulunacaktır» derdi.

Darvinin Down köyünde inzivaya çekildiğindenberi kırk sene geçmişti. Bu hayat ilmî mesainin intizamına çok hizmet etmiş ise de o mesai sıhhatine dokunmuştu. Kendisi sıhhatinin bozuk olmasından dolayı mütemadî çalışmadığından şikâyet ediyordu, halbuki sıhhatini bozan mütemadiyen çalışması idi. Bir taraftan da, yaşayan her cisim gibi, ihtiyarlamıştır.

1881 senesi sonunda dâhinin artık mesai hayatına ebediyen hıtam vermek zamanının yaklaştığı belli oldu. O sene kânunuevvelinin 13 ünde, Londrada kızının evinde bir hafta geçirmek üzere köyden çıkmıştır. Londrada bulunduğu günlerin birinde, ahpabından birini de ziyaret etmek istedi. O zati evinde bulamamış, kapıyı açan uşak Darvinin rahatsızlığını yüzünden anladığından istirahat etmek üzere girmesinde ısrar eylediği halde o kabul etmemiş ve araba bulmağa

bile kendi kendine gitmişti. Fakat daha ahbabının evinin önündeki parmaklığı geçmeden kendisine baygınlık gelmişti.

Hayatının nihayetini haber veren bu ilk baygınlık ondan sonra sık sık tekrerrür etmiş, bütün kış hastalıkla geçmişti. Nihayet 18 nisan akşamı son baygınlık geldi. Hastayı bu halden vakrâ ayıltılar, fakat baygınlığı derin bir zarf takip etti. Ertesi 19 nisan çarşamba günü öğleden sonra, tabiiyat ilimlerinde yeni mezhep vazı olan Şarl Darwin, 74 yaşında olduğu halde ebedî istirahatate girdi.

Çocukları onu münzevi ve mütevazı yaşadığı köyde defnetmek istemişlerdi; fakat parlâmento azasının en meşhurlarından yirmi kişinin imzasile yazılan bir tahrir hayatında münzevi kalan âlimin öldükten sonra da inzivada kalmasını tecviz etmedi. Cenazesi bir hafta sonra İngilterede, memlekete büyük hizmetler ifa etmiş olan adamların mezaristanı olan **Westminster** manastırında, **Newton**'un kabrinin yanına defnedildi.

5

DARVİNİSM

Darvinin o münzevi hayatında yazmış olduğu eserlerini yalnız isimlerle söylemek sahifeler doldurur. Onun için bu küçük kitapta büyük tabiat âliminin eserlerinden yalnız en mühimlerini yazmakla iktifa zarurîdir.

En mühim eseri kendisile birlikte âlemin de söylediği gibi *Espeslerin Menşei* [1] (**Oigin for Spicies**) ismindeki meşhur kitabıdır. Biraz sonra tarihçesinde tafsilâtı bildirileceği veçhile yirmi sene uzun bir müddet zarfında meydana çıkan bu kitap âlimin «Darvinism» ismile maruf nazariyesini izah eder. O kitabı burada tahlile

[1] *Tabiiyatta espes tabiri türkçede (nevi) kelimesi ile ifade edilmek mutat ise de, lâtinçe speci kökünden gelen bu ıstılah her dilde birbirine yakın ve hemen aynı şekilde kabul edilmiş olduğundan bizim telâffuzumuz için daha uygun olduğu zannedilerek espes denilmesi tercih olunmuştur.*

teşebbüs edemeyeceğimiz aşikârdır. Fakat Darwinin hayatından bahsetmek istiyen bir kitap ne kadar muhtasar olursa olsun Darwinizm nazariyesinin nasıl zuhûr ettiğini anlatmaktan istinkâf edemez. Darwinin bütün hayatının muhassalası bu nazariye demektir. Zaten diğer kitaplarının en çoğu da fikren az çok o esas kitaba merbuttur.

Hayat ilminde büyük bir inkılâp yaptığı herkesin malûmu bulunan (Darvinizm) nazariyesini lâyıkile anlaşılmasını kolaylaştırmak için espeslerin aslı hakkında Darwinin zamanına kadar mevcut fikirleri bildirmek te lâzımdır.

Daha milâttan altı asır evvel Anadolunun garp sahilinde (Milet) şehrinde yaşayan (şimdi Söke kazamızın Balat nahiye merkezi olan köy) **Anaximandre** kâinatın teşekkülü hakkında tefekkürleri arasında hayatın zuhûrunu ve canlı mevcutların nasıl meydana geldiklerini de düşünmüştü. Onun fikrine göre ilk canlı mevcutlar balıkların şeklinde ve toprak ile havadan ve sudan mürekkep bir mahlût içersinde yaşarlardı. Sonradan rutubetten arı iklimlere geçerek şekillerini tebdil eylemişler ve muhtelif hayvanların şekillerini iktisap etmişlerdir. İnsan da diğer hayvanların tekrar şekillerini tebdil eylesinden zuhûr etmiştir. Görülüyor ki Anaximandre Darwinizm nazariyesini — bittabi tafsilâtında pek çok farklar olarak — Darwin'den 2500 sene evvel düşünmüştü.

Ondan sonra, millâttan evvelki beşinci asırda yaşayan, Sicilya adasında **Agrigente**'li filozof **Empedocles** dahi canlı mevcutlardan bahselediği vakit evvelâ nebatların zuhûr ettiğini, sonra bunlardan sırasile küçük hayvanlar, büyük hayvanlar ve hayvanların gitikçe tekemmül etmesinden insanların zuhûr ettiğini söylemişti.

Yine milâttan evvelki altıncı ve beşinci asırlarda yaşamış olan Efesli (şimdiki Ayaslug) **Herodite**, Darwinin izah etmiş olduğu hayat için mücadele kanununun tabiatte mevcudiyetini hissetmiş ve söylemişti.

Bu eski filozofların fikirleri tabiati sathî olarak müşahedelerine ve daha çok tefekküre müstenitti. Darwinin ortaya çıkardığı nazari-

veyi hem derin müşahedeye, hem de tecrübeye nazaran izah etmesi ile onların arasında bittabi büyük fark vardır.

Belki bundan dolayıdır ki o filozofların fikri diğer filozoflar arasında rağbet bulmamıştır. Ezcümle eski zamanın en büyük tabiat filozofu olan Aristot speslerin değişmez, ebedî olduğunu talim etmişti. Onun fikrine göre şekilde tebeddül ancak kemal derecesine kadardır. Fakat bir canlı mevcut kemali bulunca artık tebeddül etmezdi.

Diğer taraftan, medeniyet âlemlerinde intişar eden ve semavi denilen dinler eski filozofların serdeyledikleri fikirleri münakaşa etmeğe imkân bırakmıyordu. Çünkü gökten inmiş oldukları için her sözüne inanılması mecburî telâkki edilen din kitaplarına nazaran halik her mahlûkunu ayrı ayrı yaratmıştı. Bu halde nebat veya hayvan speslerinin birbirinden zuhûr ettiğini de münakaşaya değil, düşünmeğe imkân yoktu.

Din kitaplarının kat'î naslarla yerleşen bu «hilkat» nazariyesi on sekizinci asrın sonlarına doğru bütün zihinlere hâkimdi. Hatta 1735 te, İsveçli büyük tabiat âlimi **Linné** spesleri birbirinden tefrik ederek herbirine kat'î bir isim verdiği, yani tabiatteki mevcutları tasnif etmeğe teşebbüs eylediği vakit yine hilkat nazariyesine istinat ederek «Halik bidayette nekadar mütenevvi şekil halketmiş ise o kadar mütenevvi spes mevcuttur» diye kesip atmıştı.

Fakat **Linné** müstehase (fossile) haline girmiş spesleri hiç düşünmemişti, dahadoğrusu o yalnız hâlâ yaşayan nebat ve hayvan speslerini biliyordu, canlılarından daha pek çok müteaddit olan müstehase speslerini bilmiyordu.

Bunları 1812 de **Cuvier** meydana çıkardı. Fakat o da bunların ehemmiyetini takdir edemedi. **Linné**'nin kurduğu ve speslerin birbirinden ayrı şeyler olduğu nazariyesinde o da ısrar eyledi. Müstehase speslerini izah için o da din kitaplarından ilham aldı : yer yüzünde büyük tufanlar zuhûr ettiği vakitlerde mevcut speslerin sönmüş ve onların yerine halik yeni spesler yaratmıştır, dedi. Yani herşeyi mükemmel yaratmağa muktedir olan halik evvelâ birtakım spesler

yaratmış, sonra onları kendi de beğenmemiş, bir tufan ile hepsini mahvetmiş, yeniden başka spesler yaratmış, yine beğenmemiş, bir daha... bir daha... Bu suretle halika eğlence arzusu isnat ediliyor ve hakikatte onunla eğleniliyor demektir...

On sekizinci asrın sonlarında, 1790 da, büyük bir şair, **Goethe**, aynı zamanda müdekkik bir tabiat alimi ve derin düşünür bir hakim olduğu için, speslerin — tufansız olsun, tufanlı olsun — hıkkat nazariyesile izah edilemeyeceğini anlamış ve canlı mevcutların hangi spesten olursa olsun birbirlerine merbut bir vahdet teşkil ettiğini söylemişti. Göte fikiralar (**vertèbre**) nazariyesile, nebatların istihalesi (**métamorphose**) kitabına bir spesin şeklen tebeddül ederek başka bir spesin zühûr edebileceği fikrini sarîh olarak ortaya koymuştu. Onun fikrine göre her canlı mevcutta iki kuvvet vardır : biri dahilî «hususî şekle temayül»; diğeri istihale, şekli değiştirmek kuvveti. Bu iki kuvvetin birbirine tesir etmesi neticesi olarak ve ikinci kuvvetin galebesi ile, canlı mevcutlar tebeddül ederler, Götenin tabirleri yerine bugünkü ıstılahâ göre veraset (**heredité**) ve intıbak (**adaptation**) tabirleri konulunca büyük şairin hayat nazariyesinin bugün de canlı olduğu meydana çıkar.

Goethe'den sonra **Kant**, **Oken** ve diğeri bazı alman hakimleri de aynı tarzda fikirler söylemişlerse de seslerini işittirememişlerdir.

Fransız tabiat hakimi **Lamarek**, 1802 senesinde neşrettiği «Canlı Cisimler Hakkında Mülâhazalar» kitabında, speslerde şeklin tebeddülü kabil olduğuna, tebeddül ettiğine dair yeni fikirler serdetmişti. 1809 da çıkardığı Hayvanat Felsefesi kitabında fikrini takviye ederek speslerin uzun uzun zamanlarda vukua gelen tebeddüllerle kendilerinden daha evvel mevcut speslerden zühûr ettiklerini yazdı. Onun fikrine göre dahi canlı mevcutlarda iki kuvvet vardır : biri veraset kuvveti ki şekli aynıle muhafaza etmeğe çalışır. diğeri intıbak (**adaptation**) kuvveti ki canlı cismi bulunduğu muhite göre uydurmağa çalışır, bunun için şeklini de muhite daha muvafık bir surette

tebdil eder. Bütün espesler bu suretle biribirinden çıkmak suretile, meydana gelmişlerdir.

Lamarkın felsefesi çok kuvvetli olmakla beraber din kitaplarının kurduğu hilkat nazariyesinin kuvveti daha büyüktü. Cuvier'nin iddialarına karşı Lamarkın felsefesini dinliyen olmadı. Yirmi sene sonra **Geoffroy Saint-Hilaire** Lamarkın nazariyesini Cuvier'ye karşı (**Academie Francaise**) huzurunda müdafaa etti. Fakat ilim tarihinde meşhur olan bu münakaaş neticesinde o da mağlup oldu, yine Cuvier ile hilkat nazariyesi galebe eyledi.

Aynı tarihlerde, 1830 da, ingiliz tabiiyat âlimi **Leyell** — Darwinin ilmî seyahati esnasında yanında götürdüğü — «Arziyat Prensip-leri» kitabını neşir ile bunda Cuvier'nin tufanlar nazariyesini reddetmiş ve yer yüzünün cansız kısmının tabii ve mütemadî bir tekâmül takip ettiğini izah etmişti. **Leyell**'in fikri yer yüzünün cansız kısmı için kabul edildiği halde bu fikir canlı mevcutlara teşmil edilemiyor, Lamarkın kuvvetli nazariyesi hâlâ reddediliyordu.

İşte Darwin 1831 senesinin sonunda ilmî seyahate çıktığı vakit espeslerin aslı hakkında ilim âleminde fikirler bu halde idi.

Darvin ilmî seyahate çıktığı vakit, kendisi de hilkat nazariyesine kani idi. Vakrâ bunu hiçbir kitabında yazmamış ise de oğlu, babasının gemide iken yazdığı defterinde bulmuştur. Darwin 1834 senesinde müşahede eylediği iklimlerin birinde hiçbir hayvan bulunmadığını kaydederken bunu «O memleketin deniz yüzüne çıktığındanberi orada hiçbir hayvan yaratılmamış» olduğuna hamletmişti.

Halbuki seyahat müşahedeleri 1837 senesinde tab'edildiği zaman o fıkra mevcut değildi. Demek ki genç âlim, seyahati esnasında ve üç senenin arasında hilkat nazariyesi hakkında fikrini değiştirmişti. Niçin ?

Pasteur'ün hiç unutulmaması lâzım bir sözü vardır : Müşahede sahasında tesadüf ancak hazırlanmış bir zihniyete yardım eder.

Darvinin seyahate çıkarken yanına **Leyell**'in (Arziyat Prensip-leri) ismindeki kitabını almış olduğunu sırasında yazmıştık. Bu kitabın yer yüzünde cansız kısmın öyle müteaddit tufanlarla birer birer

yaratılmış olmadığını ve bütün arzın mütemadî bir tekâmül takip ettiği fikrini neşreylediğini de biraz evvel söylemiştik. İşte Darwin bu kitabı okuyarak, yer yüzünün canlı kısmında dahi öyle tufanları müteakıp parça parça yaratılmış espesler değil, mütemadî bir tekâmül takip eden bir vahdet görmeğe zihnini hazırlamıştır. Böylece hazırlanmış zihniyete tesadüf te yardım etti.

Darvin arziyat tetkikatı yaparken bazı tabakalarda bulunan müstehase halinde büyük hayvanların hâlâ yaşıyan hayvanlara benzediğini görmüş ve buna çok dikkat etmişti. Sonra Amerika kıtasının cenubuna doğru gidildikçe hayvan espeslerinden birinin mevcudu kalmıyarak onlara pek benzeyen diğer bir espesin kaim olduğunu, bir de **Galapagos** adalarının herbirinde mevcut espeslerin diğer adalardaki espeslerden farklı, fakat bu farkın pek az olduğu kendisinin de dikkatini celbetmişti.

Darvinin hayat ilminde yapmış olduğu inkılâp işte bu müşahedenin neticesidir. Darwin gerek bu müşahededeki ve gerek buna benzer diğerlerinden sonra, espeslerin öyle birer birer halk edildiklerini değil, tedricen tebeddül eylediklerini farzetmeğe başlamıştır. Fakat bu tebeddülü — Lamarkın yaptığı gibi — yalnız intıbak (**adaptation**) kudreti ile izah edemiyordu. Intıbak şüphesizdi, lâkin intıbakı husule getirmeğe muhitin şeraitini ve uzviyetlerin iradesini kâfi göremiyordu. Onun için hilkat nazariyesine inanmaktan vazgeçmiş, fakat seyahat esnasında bunun yerine ilmî bir nazariyeyi henüz kuramadığından, aksini de iddiaya kalkışmamıştır.

İngiltereye avdetinden sonra — seyahati esnasında iyice okuduğu **Leyell**'in kitabındaki usule tevfikân — gerek hayvanların, gerek nebatların tahavvülüne müteallik bulabileceği vakıaları toplamağı düşündü, bu suretle canlı espeslerin zuhûru meselesini tenvir edebileceğini ümit ediyordu. Tuttuğu usul filosof **Bacon**'un göstermiş olduğu **induction** yani evvelâ vakıaları müşahede etmek, sonra onlardan netice çıkarmak usulü idi. Darwinin muvafakiyetini temin eden de bu ilmî usulü takip etmiş olmasıdır. Ondan evvel, yukardaki kısma mukaddemede söylenildiği gibi, daha birçokları hemen aynı fik-

ri söylemiş oldukları halde seslerini işittirememiş olmaları o usulü takip etmiş olmamalarından ileri gelmişti.

Darvin bu mesele hakkında topladığı notlara 1837 temmuzunda başlamıştı. Seyahatinden 1836 teşrinievelinde avdet ettiğine nazaran hiç boş vakit geçirmemiş denilebilir. Fakat Espeslerin Menşei kitabı ilk defa 1859 da neşredildiği görülünce aynı mesele ile lâakal yirmi iki sene meşgul olduğu meydana çıkar.

Tetkik ettiği meseleye müteallik vakırlar bulabilmek için pek çok okumuş ve okuduklarını hulâsa etmişti. Böylece hulâsa ettiği türlü türlü kitapların, gazetelerin ve ilmî cemiyetler zabıtnamelerinin yekûnu kendisini de hayrette bırakmıştır. Halbuki taharriyatı, okumaktan ibaret te değildi. Bir taraftan da sualler tertip ederek bunları tab'ettirmiş ve cevap vermeğe muktedir addettiği ilim adamlarına göndermişti. Bundan başka hayvan ve nebat yetiştirmekte mahir adamlarla görüşür, onlardan hayvanların ve nebatların şekillerinde tahavvül hakkında gördüklerini, fikirlerini sorardı.

Bu etkikler neticesinde insanın sunâî ıstıfa (**selection artificielle**) sayesinde gerek nebatların, gerek hayvanların şekillerini az çok tebdil ederek yeni ırklar hâsıl etmeğe muvaffak olduğunu anladı. Fakat bu ıstıfa hâdisesi tabiatte ve tabiî halde yaşıyan uzviyetlere nasıl tatbik edilebilirdi ? Bu mesele Darwin için bir müddet esrar içinde kaldı.

Bir aralık, 1838 de, yani tetkikatına başladığından on beş ay sonra, tesadüf, bu hazırlanmış zihniyete, ikinci defa olarak, yardımını gösterdi. Darwin **Malthus**'un insan nüfusundan, hayat mücadelesinden bahseden kitabını, sırf kendini dinlendirmek için, okumuştı. İnsanlar arasında, her yerde ve hervakit görülen hayat mücadelesi dikkatini celbetti. İnsanlar tabiat haricinde bir mevcut mudur ? Onlar tabiat şartlariyle, cemiyet içerisinde birbirleriyle hayat için mücadele ederek fikirlerini, hatta renklerini az çok değiştirdikleri halde, bu hâdisiye tabiatın niçin insanlardan başka canlı mevcutlarına da tatbik edilmesin ?

Tabiat içinde hayat mücadelesi şüphesiz umumîdir. Meselâ bir dişi Mersinbalığının çıkardığı milyonlarca yumurtadan yalnız bir mil-

yonunun yine dişi olarak büyüdüğü farzedilsin, bu dişilerden herbiri de yine birer milyon dişi yumurta çıkarsın; üçüncü nesilde yalnız mersinbalıkları için arz üzerinde kâfi yer bulunmaz, dördüncü neslin çıkaracağı balık yumurtalarının hacmi dünyanın hacminden daha büyük olur. Halbuki bilfiil böyle değildir. Mersinbalıklarının mecmuu denizin içinde yine nispeten mahdut bir yer işgal ediyor, o halde ne oluyor ? yaşayabilen mahdut balıklardan başkası, yani en büyük kısmı ölüyor. Fakat hangileri kalıyor ? Muhitin şartlarına en uygun olanlar, yaşamağa en ziyade salih olanlar, hayat mücadelesinden galip çıkabilenler. Diğerleri, en çoğu mücadelede mağlûp oluyor ve ölüyor.

Mersinbalıkları için vaki olan bu mücadele, yaşayan bilcümle mevcutlar için de vakidir. Hangi espesten olursa olsun, canlı her mevcut tabiatın hayat şartları ile mücadele ediyor, o şartlara tahammül edebilen fertler kalıyor, edemiyenler mahvoluyor.

Bu suretle yaşayabilen fertler bir ıstifadan geçiyorlar, istifanın neticesinde muhite intıbak ediyorlar. Intıbak onları az çok tebeddül ettiriyor. Bu tebeddülden mütemadiyen yeni spesler meydana çıkıyor.

Darvinin bulduğu şey işte bu hayat mücadelesi kaidesinin bütün canlı mevcutlara da tatbikidir : Mücadele neticesinde tabii bir ıstıfa (**selection naturelle**) husule geliyor, bunun neticesinde de yeni spesler zuhûr ediyor. Darwin ile Lamarck'ın farkı da buradadır. Lamarck, fertler muhite intıbak ederek yeni spesler çıkarıyorlar, demişti Darwin intıbakı reddetmiyor, fakat bunu hayat mücadelesinin bir neticesi olarak görüyor.

İkisinin arasındaki fark zahirde görüldüğü kadar ehemmiyetli değildir. Bir fert muhite göre şeklini tebdil edebilir mi ? Bu mesele Darvindenberi çok mühim, çok derin münakaşalara sebep olmuştur. Lâkin bu münakaşayı tafsil etmek bu küçük kitabın işi değildir. Burada maksat bütün tekâmül (**évolution**) fikrinin tarihçesini yapmak değil, Darwinin hayatını, bu sırada fikirlerini de mücmel olarak anlatmaktır.

Darvin bir mektubunda : [Allah, beni Lamarckın budalaca hatalarından, onun «kemale temayül» ve «hayvanların mütemadi ira-

deleri neticesi olan intibaklar» fikirlerinden vs. muhafaza etsin, fakat benim vasıl olduğum neticeler onun bulduğu neticelerden pek te farklı değildir. Yalnız tebeddülü husule getiren amiller arasında fark vardır...] demişti. Bu fıkra Darwinin Lamarck ile birleştiği ve ondan ayrıldığı noktaları kendi kalemi ile iyice gösterir.

Darvin bu hayat mücadelesi fikrini tabiatın bütün canlı kısmına tatbik ettiği zaman, yani daha 1839 senesinde nazariyesini hazırlamış demektir. Fakat daha iyi düşünmek ve kendi kendisini iyice tenkit ederek tarafgirane hareket etmiş olmamak için, yazmadan evvel bir müddet daha beklemişti. Ancak üç sene sonra, 1842 senesi haziranında, nazariyesinin bir hulâsasını yazmağa başladı. Evvelâ 35 sahifeden ibaret olan bu hulâsa gittikçe büyüyerek iki sene içinde 230 sahifeye balığ olmuştur.

Fakat bu hulâsanın yazılmasile, nazariyenin neşredilmesi arasında daha çok vakit geçecekti. Zaten bu kitabın yazılışı hakkında bu kadar tafsilât vermeliğimiz, ciddî bir âlimin hakikat diye bulduğu bir fikri neşretmezden evvel ne kadar derin ve iyice düşünmesi lâzım olduğunu göstermek içindir. Bu derecedeki teenni ilk nazarda bir tereddüt gibi görünür, fakat hakikatte âlimin kendi kendisini tenkit etmesi demektir. Hakikî bir âlim eserini hasım bir münakkit gibi hırpalır, aleyhinde bulabildiği delillere karşı eserinin metanetini tecrübe eder ve fikirlerinin hiçbir suretle nakzedilmeyeceğine kanaat getirdikten sonra onları neşreder. Helebet payidar olacak eserler de ancak böyle eserlerdir.

Darvin bir taraftan kendi kendisini tenkit etmekle beraber, diğer taraftan nazariyesini o zamanın ilim adamlarından bazılarına bildirmişti. Bunlardan biri, *Arziyat Prensipleri* kitabının müellifi **Leyell** Darvine, nazariyesini lüzumu kadar tafsilât ile bir kitap halinde yazmağı tavsiye eyledi. Darwin bu sefer oldukça büyük mikyasta bir kitap yazmağa başladı. Bu tecrübe mufassal olmakla beraber senelerdenberi topladığı müşahedelerin bittabi bir icmalinden ibaretti. Zaten iki sene sonra işi daha kısa kesmeğe mecbur oldu.

Wallace Isminde ve o vakit Malezya adalarında bulunan bir âlim espeslerin zuhûru hakkında Darwin ile aynı fikre kanaat getir-

miş ve kanaatini mübeyyin bir makale yazarak ona göndermişti. Darwin bunu muvafık bulursa bir kere de **Leyell**'e göstermesini ondan rica ediyordu. Darwinin kendi fikrine uygun olan bu makaleyi nekadar takdir etmiş olduğu kolay anlaşılır. Onun için derhal **Leyell**'e müracaat ederek makalenin neşredilmesini istemişti.

Leyell buna razı oldu, fakat Darwinin de aynı mesele hakkında kendi fikirlerini neşretmesi şartı ile. **Leyell** Darwinin bu mesele hakkındaki fikirlerini senelerdenberi biliyordu ve yalnız **Wallace**'ın makalesini neşretmek büyük bir haksızlık olacaktır. Nihayet Darwinin de rızası tahsil olundu ve **Asa Gray**'e göndermiş olduğu 1875 Eylül tarihli bir mektup onun fikirlerini iyice hulâsa ettiği için **Linné** cemiyeti namındaki ilmî cemiyetin mecmuasında **Wallace**'ın makalesi ile birlikte 1835 senesinde neşredildi.

Nazariye bu suretle bir defa ilân edildikten sonra onu kitap halinde ve daha mufassal bir şekilde bir an evvel neşretmek artık elzem olmuştu. Halbuki iki sene evvel **Leyell**'in tavsiyesi üzerine başlatılmış olan kitabın aynı mikyasta itmamı uzun vakte muhtaçtı. Onun için Darwin ilk hulâsa ile ikinci mufassal şekil arasında üçüncü bir mikyasa üzerine yeniden yazmağa başladı. Bu sefer bir cilt halinde olan kitabın bu üçüncü tahriri 13 ay 10 gün sürdü ve nihayet 1859 senesi teşrinisanide kitap neşredildi.

Kitabın gördüğü muvaffakiyet o vakte kadar neşredilen ilmî kitaplarından hiçbirine nasip olmamıştır. İlk tab'ının 1250 nüshası, neşrinin ilk günü kâmilen satılmıştır. Hemen ikinci tab'ına başlanıldı.

Darvin kitabı neşredilir edilmez, pek ziyade yorulmuş olduğundan, su ile tedavi eden bir hususî hastaneye gitmiş olmakla beraber memnuniyetine payan yoktu. Kitaptan kazandığı parayı da defterine yazmağı unutmamıştır :

	İngiliz lirası	Şilin	Santim
Birinci tab'ından	180	0	0
İkinci tab'ından	636	13	4
Yekûn	816	13	4

Kitabın satılışı yalnız bu kadardan ibaret değildi. Amerikada

İngilizce olarak tekrar basıldığı gibi Avrupanın başka lisanlarına da tercüme edilmiş ve kitap derhal hertarafta şöhret bulmuştu.

Darvin kitabının muvaffakiyetini evvelâ iki defa hulâsa yazdıktan sonra bir defa da daha mufassal olarak yazdığına ve nihayet neşredilen kitabın iyice tetkik edilmiş üçüncü bir hulâsa olmasına atfeder. Her kitabın muvaffakiyetinde yazılış suretinin dahli olduğu şüphesiz ise de Darvinin hayat ilminde büyük bir inkılâp yapan eserinin muvaffakiyetini yalnız tahrir suretine atfetmek elbette kâfi değildir. Muvaffakiyetin en büyük sebebi hılkat nazariyesini sarsacak en kuvvetli deliller toplamasında idi.

Zaten Darvinin kitabını alanların hepsi kitaba teveccüh gösterdikleri için almıyorlardı. Dünyada hayat ilmi ile alâkadar o kadar alıcı tasavvur etmek kabil değildi. Kitabı alanların, okuyanların en büyük kısmı, hılkat nazariyesine, din akidesi addolunan fikirlere muhalif diye alıyor, okuyordu. Bunların birçoğu da kitabı tenkit ediyor, ona lânet ediyordu.

Darvinin bu eserinin yetmiş senedenberi maruz olduğu medihleri, tenkitleri, hiddetleri burada tafsil etmeğe değil, adetlerini bile söylemeğe imkân yoktur. Bunlarla en ziyade alâkadar olması tabî bulunan Darvinin kendisi de kitabı hakkında yazılan şeyleri toplamağa heves etmiş fakat pek az zaman içinde 265 adedini bulduktan sonra vazgeçmeğe mecbur olmuştur.

Kitabın muvaffakiyetinde, Darvin bu eserini neşrettiği zaman, hayat ilminde zihniyetlerin bu nazariyeyi kabul etmeğe hazır bulduklarını da kabul etmek lâzımdır. Herhangi sahada olursa olsun inkılâp yapmak, ancak hazırlanmış bir muhit içinde mümkündür. Goethe'nin, bilhassa Lamarck'ın nazariyeleri zaten hılkat nazariyesini çoktan sarsmış ve Darvinin nazariyesini kabul için yer hazırlanmıştı. Onun içindir ki Darvinin kitabı neşredilince o zamanki hayat ilminde fikir sahibi olan âlimlerin çoğu tafsilâtın bazılarını tenkit ve cerhetmekle beraber nazariyenin esasını makul bulmuşlardır. Sonradan nazariyeyi daha ziyade tetkik ve hayat ilminin daha yeni müşahedelerile, keşifleriyle mukayese ve muhakeme edenler Lamarckın ortaya koyduğu ferdin muhite göre intıbakı fikrinin de doğru olduğunu anlamışlardır.

Darvinizm nazariyesi bazan Lamarkizm nazariyesine zıt addolunur. Fakat bu zıddiyet esasta ve neticede değil, değişmenin ne suretle husule geldiğindendir. Lamarck değişmenin, fertlerin birer birer intubakile husule geldiğini söylemişti. Darwin araya hayat mücadelesi hâdisesini ilâve etmiş ve yeni speslerin zuhûrunu, muhitin şartlarına zaten en uygun olan fertlerin tekessür ve tenasül etmesine atfeylemiştir. Halbuki Lamarck intubak nazariyesini ortaya koymakla hayat mücadelesini inkâr etmiş demek değildir. Darwin de hayat mücadelesini tetkik etmekle intubakı inkâr etmiş addolunmaz. Şu halde fertlerin şekillerini değiştirmeleri ve yeni speslerin zuhûru hâdiselerinde her iki tarzın da mevcut olduğu kabul olununca Lamarck le Darwinin nazariyeleri arasında esas itibarile ihtilâf kalmaz.

Zaten Darwin nazariyesi ile dinî bir akide gibi telâkk edilen hilkat nazariyesi arasındaki ihtilâf ta buna benzer. Darwin nazariyesi, yeryüzünde mevcut spesler hayat mücadelesi neticesi olarak birbirlerinden çıkmış demekle ilk canlı mevcudun ne suretle meydana geldiği meselesile meşgul olmuş değildir. Yalnız mefruz bir halikın spesleri ayrı ayrı olarak halkettiğini inkâr etmiş demektir. Fakat o mefruz halikın ilk canlı mevcudu halkettiğini ve bu canlı mevcuttan diğer spesler çıkacak surette kanunlar vazeylediğini de, istiyenler için, ferzetmeğe şimdilik mani yoktur. Bu, ne vakit olduğu belli olmıyan, atıye, ilk canlı mevcudun ne suretle vücut bulduğunu ilmî bir surette halledecek zamana ait bir meseledir.

Darvinin nazariyesini izah eden o kitabında hususî olarak hiçbir spesin ne suretle diğerinden zuhûr ettiğine dair birşey yoktu. O kitap speslerin menşeiini umumî olarak münakaşa ediyordu. Lâkin müellifin kendisi insanın dahi aynı tabiat kanununa tâbi olduğunu düşünmesi tabîî idi. Darwin kitabında buna dair birşey söylememekle beraber bu mevzua dair notlar toplamağa başlamıştı. Bidayette, bu notlardan çıkaracağı mütaleayı neşretmeğe niyeti yoktu; sonra insan hakkındaki fikrini saklamış olmakla itham edilmekten çekindi. Diğer taraftan tabiiyat âlimlerinden birçoğunun, nazariyesini hemen kâmilen kabul etmeğe başladıklarını görünce daha ziyade cesaret aldı. Niha-

yet insanın menşei hakkında, **The Descent of man** isimli kitabını 1871 senesinde neşretti. Mutadî üzere, bunu da yazarken çok düşünmüş, ve kitabı ancak üç senede itmam edebilmişti. Evvelkinin bir nevi mütemmimi olan bu kitap ta onun gibi derhal şöhret bulmuş ve 1874 te ikinci defa olarak basılmış, diğer lisanlara tercüme edilmiştir.

*
*
*

Darvin ehli halde hayvanların ve nebatların tahavvülüne dair **The variation of animals and plants under domestication** isimli kitabını 1860 senesinde hazırlamağa başlamıştı, fakat kitap ancak 1868 de neşredilebildi. Bu yedi sene zarfında hastalık müddetleri çıkarılınca kitabın dört sene ve iki aylık bir çalışmaya ihtiyaç gösterdiğini müellif bizzat söylemiştir. Bu da kitabın ehemmiyetini gösterir. Darvin bunu büyük nazariyesinin ispatına yeni bir hüccet olmak üzere tertip etmiş ve ehli hayvanların şekilleri sun'î olarak değiştirileceğine dair pek çok tecrübeler ve müşahedeler dercetmiştir.

Bu saydığımız kitaplardan maada yine aynı büyük nazariyenin ispatına hizmet için iki şekilli nebatlar hakkında yazdığı müteaddit ilmî makaleler de vardır. Bunlar kitaplara nazaran çok kısa olmakla beraber uzun tecrübelerin ve müşahedelerin mahsulü olduklarından netice itibarile çok müfit olmuşlardır.

Büyük nazariyenin ve ona müteallik büyük kitabın neşrinden evvel yazdığı kitaplar arasında Darwinin bizzat ehemmiyet vermiş olduğu, **cirripètes** hayvanlar hakkında iki büyük ve iki küçük ciltten mürekkep bir kitabı vardır. Darwin daha ilmî seyahati esnasında **cirripètes** lerden Avrupada malûm olmıyan bazılarını müşahade etmiş ve bundan sonra bütün **cirripètes** sınıfını tetkik ve espeslerini birer birer teşrih ederek sekiz sene mütemadiyen çalışmış ve o dört cildi meydana getirmiştir. 1851 de neşredilen bu kitaplar zaman itibarile büyük nazariyenin ilânından evvel ise de hakikatte espeslerin arasındaki yakın münasebetleri gösterdiğinden esas itibarile yine o nazariyeye merbuttur.

Görülüyor ki Darwin ilmî seyahati esnasında yaptığı bir müşahededen sonra hayatının sonuna kadar hemen daima aynı mevzua merbut kalmıştır. Aynı mevzuu muhtelif cephelerinden tetkik etmiş, tecrübeler tertip ederek yeniden müşahedeler yapmış ve nihayet büyük nazariyesini âleme kabul ettirecek bir surette izaha muvaffak olmuştur.

Vakîâ bugün Darwinizm nazariyesi onun kurduğu şekilden az çok başka bir haldedir. Fakat Darvinden evvel ve ondan sonra birçok âlimler aynı nazariye ile meşgul oldukları halde bugün hâlâ (transformisme), (evolution) nazariyeleri Darwinizm tabirile hemen bir manada kullanılmaktadır. Bunun sebebi şüphesiz büyük âlimin elli sene daima aynı mevzu ile meşgul olabilmesindedir. Bunun içindir ki dehayî «aynî fikirde sebat ve meşakkate tehammül» diye tarif etmişlerdir.

Darvinin büyük muvafakiyeti ilim için daha umumî ve mühim bir fikri ispata hizmet eder : Darwin esasen hayat ilmile meşgul değildi. Tabir caizse mesleki, ihtısaî arziyatçılıktır. Arziyat mütehasısı sıfatile bir geminin ilmî seyahatine iştirak etmiş ve yanına aldığı yegâne kitap ta arziyat kitabı olmuştu. Halbuki en büyük muvafakiyeti hayat ilmine mütealliktir ve ismini hayat ilminde ipka etmiştir.

Onun gibi Pasteur de esasen tabip değildi, tıp ilmile meşgul olmamıştır. Kimyagerdi, madeniyatçı idi. Fakat en büyük muvafakiyeti tıp sahasında olmuş, ismini tıp âleminde ipka etmiştir.

Bu iki büyük misal, ilimde ihtısaî, ilmin terakkisi için kâfi olmadığına delâlet eder. Niçin böyle olduğunu da izah etmek kabildir : İlimlerde birdenbire zuhûr eden büyük terakkiler birer inkılâp demektir. Bir ilme mensup olan, o ilimde mütehasısı olan, o ilmin yerleşmiş fikirlerine, an'anelerine de merbuttur. O fikirleri, an'aneleri değiştirmeyi düşünemez, düşünse de tereddüt eder, cesaret edemez. Nitekim İngilterede tıp hocası, tıp mütehasısı **Harvey**, kanın deveranı hâdisesini keşfettiği vakit, o zamanın yerleşmiş fikirlerine mugayir bulunan bu keşfini bütün darülfünun hocaları önünde tecrübelerle ispat eylediği halde, bunu neşretmek için yine yedi sene tereddüt etmişti.

Halbuki yerleşmiş fikirlere, an'anelere merbut olmıyan başkaları o fikirlerde ve an'anelerdeki yanlışlıkları daha iyi görebilir ve onları tebdil etmekte tereddüt etmez.

İşte bundan dolayıdır ki Darwin gibi, Pasteur gibi dâhiler esasen hiç mensup olmadıkları bir ilimdeki yanlış fikirleri tashih ederek o ilimde büyük inkılâp zuhûruna hizmet etmişlerdir.

Darvinin, Pasteur'ün esasen mensup olmadıkları ilim şubesinde muvaffakiyet göstermeleri bir büyük prensipi daha izah eder ki, bu da, ilmin bütün sınıflarile, şubelerile sıkı bir vahdet teşkil etmesidir. Bu vahdetin bir şubesinde yükselen bir âlimin dehası evvelce hiç girmediği diğer bir şubeyi de tenvir eder.

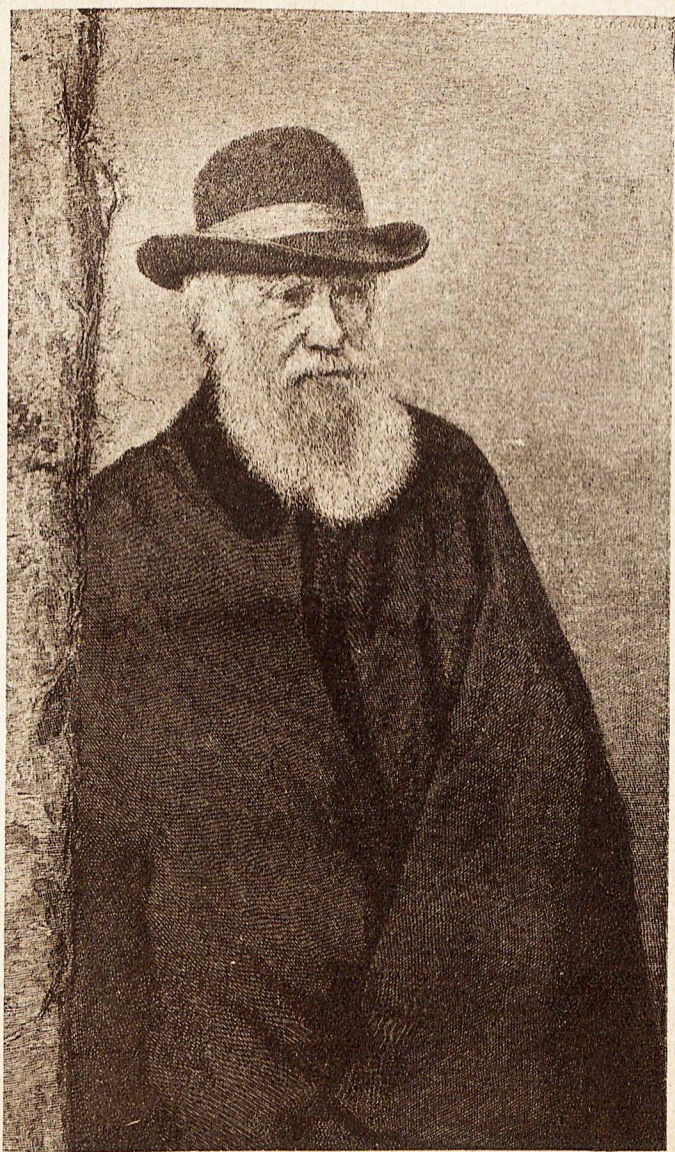
6

DARVİN'İN KENDİ KENDİSİNİ TASVİRİ

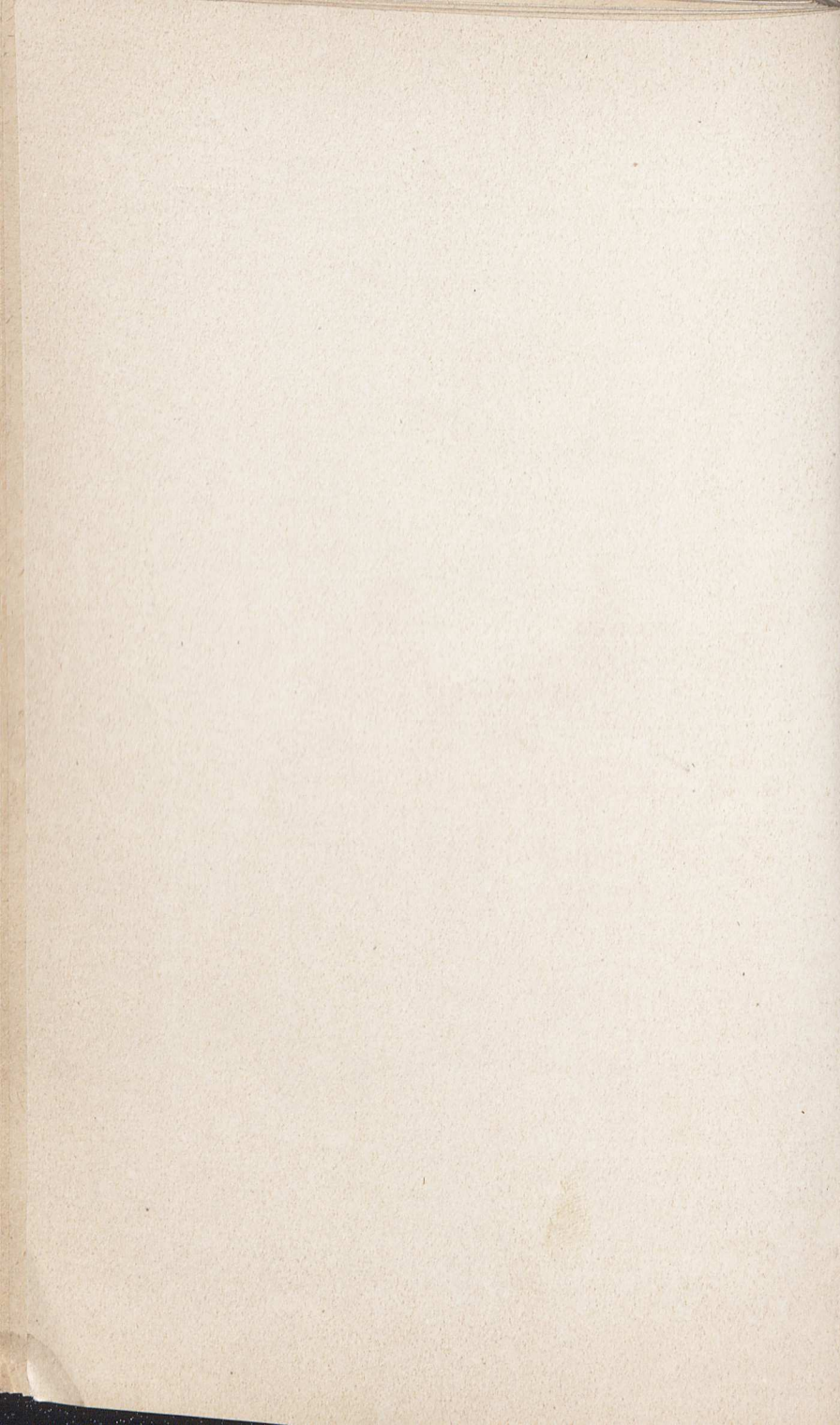
İngiliz İlim Adamı isimli mecmua 1874 senesinde, muhtelif âlimlere birer sual varakası göndererek kendi kendilerini tasvir etmelerini istemişti. Darwinin bu sual varakasına verdiği cevapları burada aynen yazmayı iki türlü faydalı buluyoruz : biri dehasını bizzat bilen büyük bir âlimin kendi kendini nasıl tasvir ettiğini öğrenmek; ikincisi de âlim olmak arzusunda bulunan gençlere kendi kendilerini nasıl tahlil edebilmek için bir misal göstermek.

Talim ve terbiye

- S. Talim ve terbiyeniz nasıl oldu ?
- C. Bir kıymeti haiz herne öğrendimse onu kendi kendime öğrendiğimi zannedirim.
- S. Aldığınız terbiye müşahede itiyatlarını inkişaf ettirdi mi, yoksa geriletti mi ?
- C. Aldığım terbiye hemen tamamilen klâsik olduğundan müşahede zihniyetimi geriletti.
- S. Bu terbiye sıhate müsait mi oldu, mugayir mi ?
- C. Müsait.

Darwin 1881 senesinde

- S. Aldığınız terbiyenin hususî faziletleri var mıdır ?
 C. Hiçbir türlü fazileti yoktur.
- S. Başlıca noksanları ?
 C. Ne riyaziyat, ne de yeni diller. Ne müşahede, ne de muhakeme itiyatları.
- S. Gençliğinizde size talim edilmiş olan dinî akideler tetkikat ve taharriyatınızda zihninizin serbestisi noktasından bir mania-teşkil ettiler mi ?
 C. Hayır.
- S. İlim için hevesiniz size fıtrî mi görünür ?
 C. Şüphesiz fıtrî.
- S. Bu heves bir hâdise ile mi meydana çıktı ? ne gibi hâdise?
 C. Tabiiyata karşı hevesim **Beagle** gemisinde seyahatim ile kuvvetli bir surette inkişaf etti ve istikametini buldu.

Diğer sualler

(Hem kendine, hem pederine aittir.)

- S. Çok faaliyetle kendinizi verdiğiniz meşguliyetleri tahsisen gösteriniz
 C. Kendisinde : gençlikte ilim ve harisane beden mümareseleri.
 Pederinde : ?
- S. Din ?
 C. Kendisinde : lâfzan, İngiltere kilisesi.
 Pederinde : lâfzan İngiltere kilisesi.
- S. Politika
 C. Kendisinde : Liberal, yahut radikal.
 Pederinde : Liberal
- S. Sıhhat ?
 C. Kendisinde : Gençlikte iyi, son 33 sene zarfında fena.
 Pederinde : Bütün hayatında iyi, nıkris nöbetleri müstesna olarak.
- S. Boy vs.

- C. Kendisinde : Boy 6 kadem; beden, zayıf, gençlikte daha se-
miz. Şapkanın içinden muhiti, 22 pus $\frac{1}{4}$.
Pederinde : Boy 6 kadem 2 pus. Beden, iri kemikli ve etli
- S. Saçlarının rengi, benzi ?
- C. Kendisinde : Saçlar siyah, beniz daha ziyade solgun (halbuki
Darvinin oğlu babasının solgun olmaktan ziyade kırmızı ya-
naklı olduğunu söyler.)
Pederinde : Saçları siyah, benzi kırmızı yanaklı.
- S. Mizaç ?
- C. K. Biraz asabî.
P. Demevî.
- S. Bedenî kuvvet ?
- C. K. Büyük bir faaliyet ile, ve gençliğinde yorgunluğa muka-
vemet kudretile sabit kuvvet. Yalnız bir başkasile ben, susuz-
luktan tamamen bitkin bir halde bulunan kalabalık bir zabıt
ve gemici müfrezesine su aramağa kadir olduk. — Cenubî
Amerika seyahatlerimden bazıları çok mütecasirane olmuştu —
Erken kalkarım.
P. Tibbî muayenelerden ve uzun yürüyüşlerden sonra çok
yorgunluk duymakla beraber, büyük mukavemet; çok faal, fa-
kta sınırlı değil. Çok erkenci. Büyük seyahatleri yok. Pederim
babası için çok yorgunluk hissi duyduğunu ve pek çok çalış-
tığını söylerdi.
- S. Manevî kuvvet ?
- C. K. **Espelelerin Menşei** kitabına yirmi sene, **Cirripètes** ki-
tabına dokuz sene çalışmak gibi, aynı mevzu üzerinde şiddetli
ve uzun bir iş ile sabit kuvvet.
P. Mutat üzre, bütün gün birbirini takip eden birçok kim-
selerle mükâleme ile sabit, pek faal bir fikir.
- S. Hafıza ?
- C. K. Tarihleri hıfz etmek ve ezber etmek için fena bir hafıza
fakat birçok vakıaların umumî ve müphem hatırasını sakla-
mak için iyi bir hafıza.

P. Tarihler için hayrete şayan hafıza. İhtiyarlığı zamanında, kendine, genç iken okumuş olduğu bir kitabı, yüksek sesle okuyan bir kimseye sonra gelecek cümleleri aynen okumuştur. Bütün dostlarının ve tanıdıklarının tevellüt, vefat vs. tarihlerini bilirdi.

S. Tettebbüatta sebat ?

C. K. Pek çalışkan, fakat büyük istifade olmaksızın.

P. Pek çalışkan değil ve mükâleme vakıraları müstesna olmak üzere, fikir hususunda pek te kolay anlayışlı değil. Hikâyeler zaptetmekte büyük meraklı.

S. Muhakemede istiklâl ?

C. K. Oldukça meşekkati zannediyorum, fakat misal zikredemem. Dinî itikatlardan, hemen kendi kendimin mülâhazalarımından da müstakil olarak vazgeçtim.

P. Din hususunda serbest düşünceli. Torysme'e karşı biraz temayül ile liberal.

S. Hususiyet yahut garabet ?

C. K. ....nin fikrince bende hususiyet ve garabet vardır. Fakat ben, hiç olmazsa garabet hususunda, öyle zannetmiyorum. İlim işlerinde, alelâde şeyler hakkında keşifler yapmakla hususiyet göstermiş olduğumu tasavvur ediyorum.

P. Hususiyeti haiz bir seciye. Başkalarına karşı büyük tesiri, ve korku vermek kudretini haizdi. Hesaplarını ayrı ayrı küçük defterlerde ve umumî bir hesap defteri olmaksızın, büyük bir ihtimam ile tutardı.

S. Hususî istidatlar ?

C. K. Hesap defterlerimle sabit olduğu üzere, iş hususunda, ve muhaberelerimdeki intizamım, ve parayı faydalı bir surette işletmekte müstesna olmak üzere hiçbir hususî istidadım yoktur.

P. Pratik iş adamı; büyük bir servet kazandı ve hiç kaybetmedi.

S. İlmî muvaffakiyetlerde ehemmiyetleri olduğu halde yukarıda zikredilmeyen ve şiddetle bariz fikrî hususiyetler ?

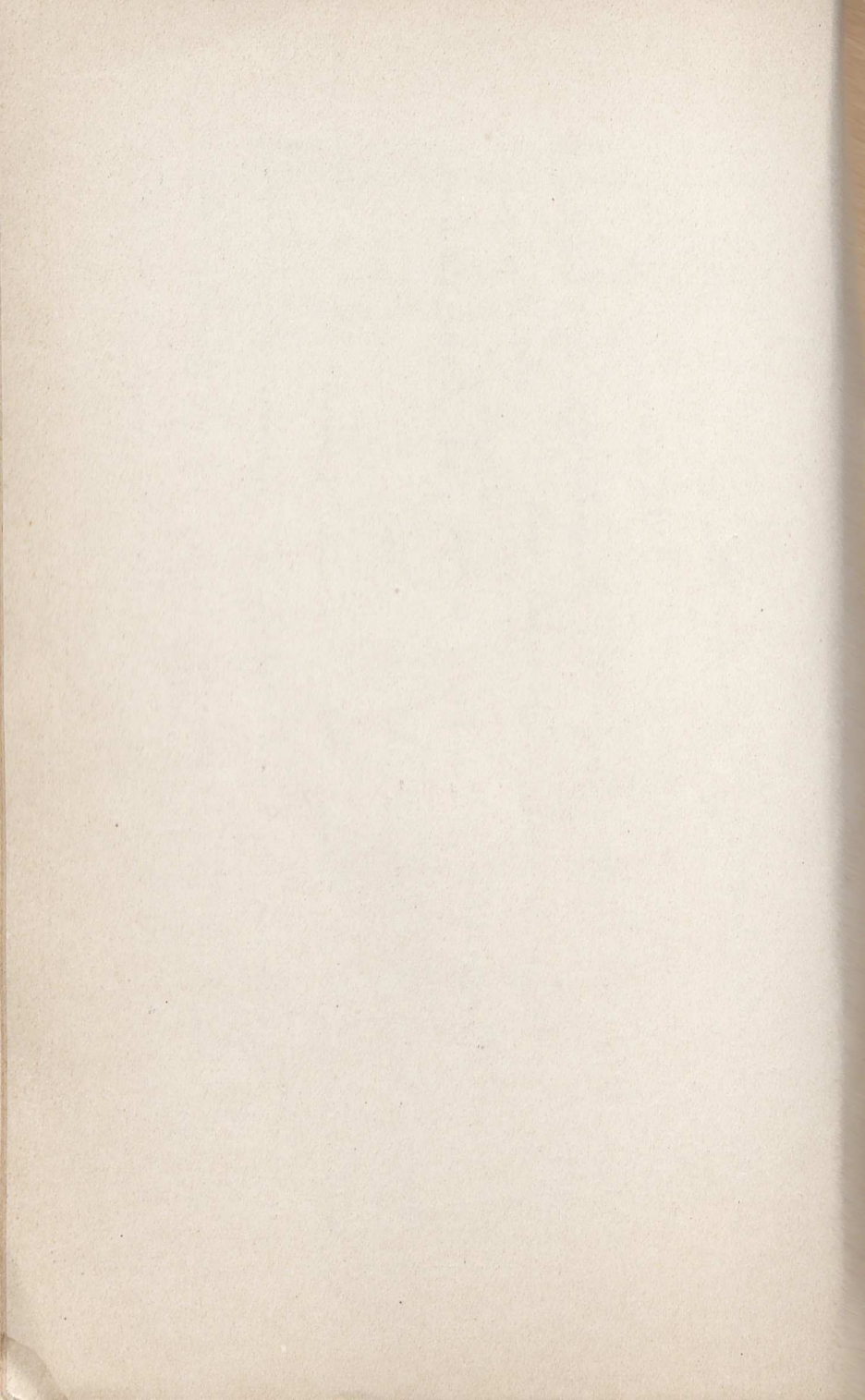

C. K. Metanet, vakırlara ve ifade eyledikleri manalara karşı büyük merak. Yeniliğe ve harikulâde şeylere karşı bir nevi aşk.

P. İctimaî hususlarda büyük muhabbet ve başkalarının memnuniyeti için büyük bir temayül, yeni şeylere inanmakta mütereddit. Vakırlar hususunda meraklı. Büyük ihtiyatkârlık. Halk işleri için çok iştiyak yok. Para vermek ve muavenet etmek hususunda büyük cömertlik.

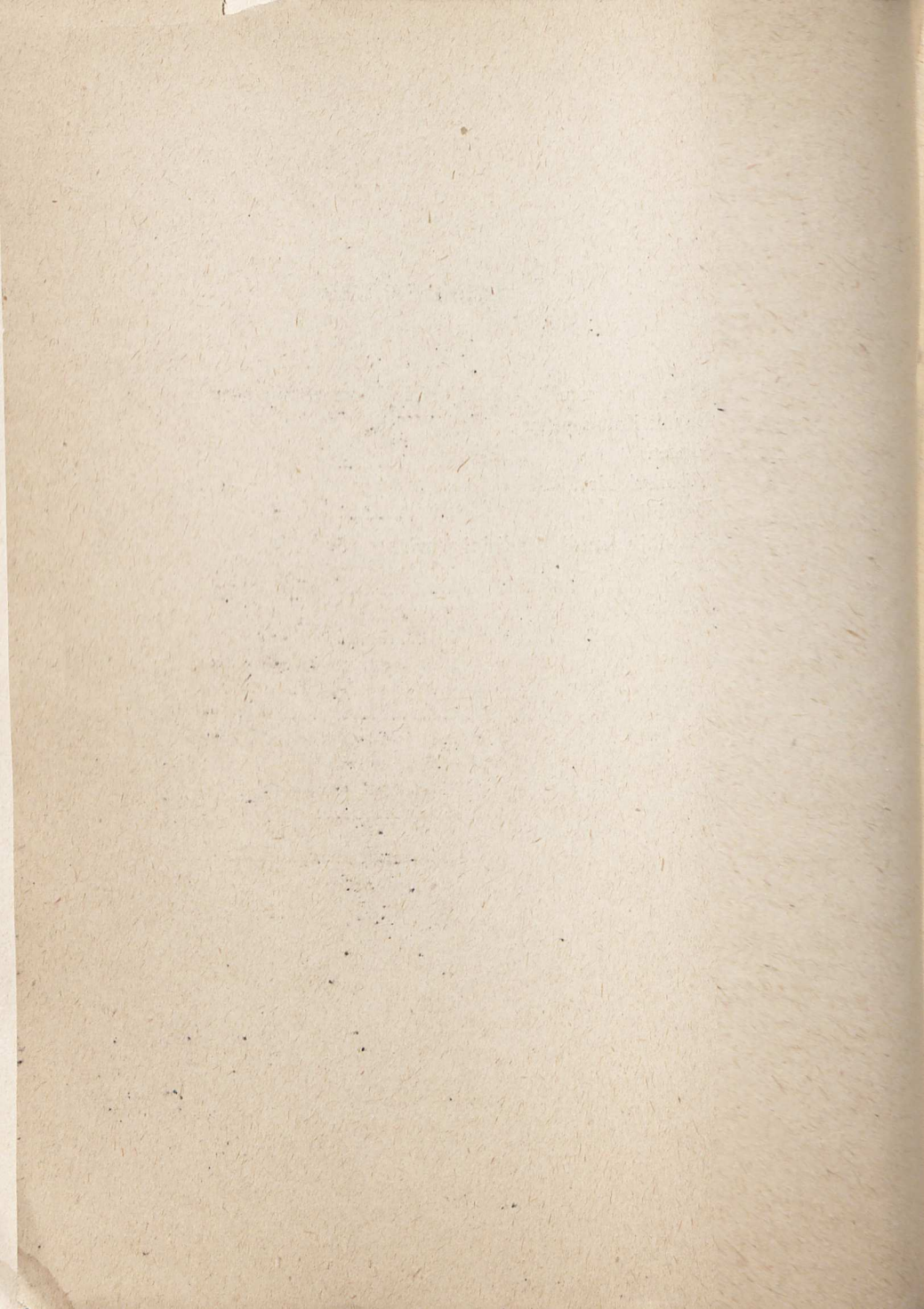
SON

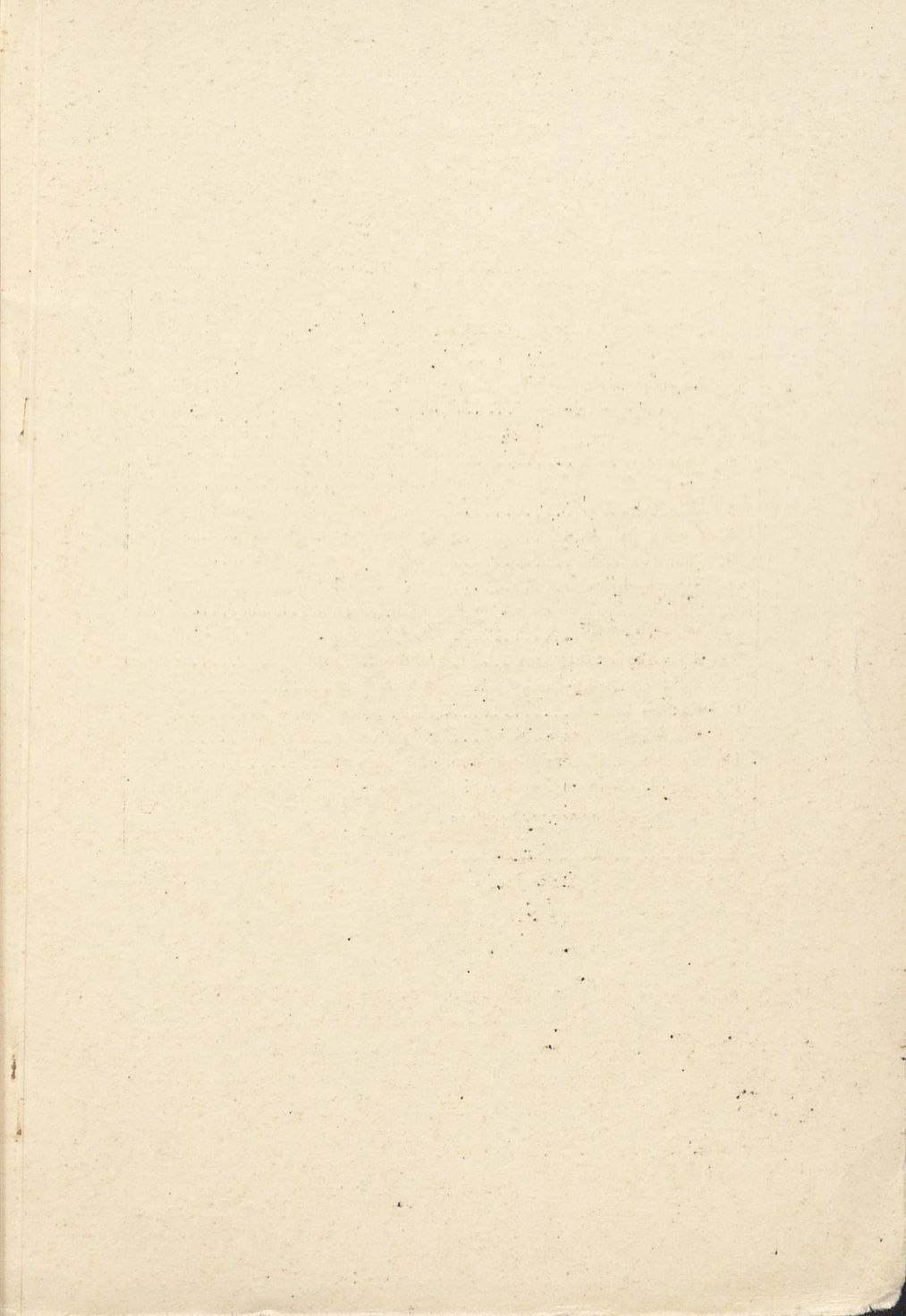
- led to comprehend ^{two} ^{several of it} ^{affinities}
 would give just to ^{Comparative Anatomy} ^{theory} ^{of it}
 would lead to study of instincts, heredity, & mind here det^y,
 while metaphysics. It would lead to ^{closest examination}
 of hybrid ^{in order} ^{to know} ^{exhibition} ^{of} ^{progenies}, causes of change
 have come from ^{to what we tend} ^{to}
 to what circumstances ^{to what prevents it} ^{to}
 this ^{and} ^{examination} of direct ^{of species} ^{structure in}
 species. ^{may} ^{lead} ^{to} ^{laws} ^{of} ^{change}, which would then
 be main ^{of} ^{study}, to guide in ^{of} ^{speculations}

İÇİNDEKİLER

1. Haşarı bir çocuk — Rahip olmağa namzet bir genç.	Sahife
2. Büyük ilmî seyahat.	1
3. Şöhret.	8
4. Münzevi bir âlim.	20
5. Darwinizm.	25
6. Darwinin kendi kendisini tasviri.	35
	48

İYİ YAŞAMA SERİSİNDEN BUGUNE KADAR ÇIKMIŞ OLANLAR

<u>No.</u>		<u>Kr.</u>
1.	Sağlık düşmanı böceklerle savaş	Ord. Prof. Dr. Julius Hirsch 25
2.	Bulaşıcı hastalıklar	Ord. Prof. Dr. H. Braun 100
3.	Sağlam okul gençliği.....	Ord. Prof. Dr. İhsan Hilmi Alantar 70
4.	Verem savaşı	Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağ- lam 30
5.	Vücut bakımı	Prof. Dr. Zeki Ragıp Yalın 90
6.	Opera kılavuzu	Emine Abalıoğlu 250
7.	Müziğin dili	Selim Sırrı Tarcan 90
8.	Sigorta bilgisi.....	Doçent Dr. Bülent Nuri Esen 40
9.	Kooperatifler	Prof. Süheyy Nizami Derbil 80
10.	Amerikayı tanıyalım	İlhan Lütem 250
11.	Körler (Rubbilim - Eğitim)	Mitat Enç 200
12.	Esrarlı kâinat	Sir James Jeans 90
13.	On küçük kapı yoldaşı ...	Dr. Karl von Frisch 115
14.	Çocuk eğitiminde hekim	Ad. Czerny 60
15.	Sağlık düşmanı keyif verici maddeler	Ord. Prof. Dr. Fahrettin 55 Kerim Gökay .....

**Millî Eğitim Bakanlığı yayınevleriyle bütün
kitapçılarda satılmaktadır.**

Fiati 24 kuruş